

Κεφάλαιο 3

Ποιοτικές όψεις της κοινωνίας πολιτών στη Θεσσαλονίκη

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται ευρήματα των προσωπικών συνεντεύξεων που διεξήχθησαν με εκπροσώπους της κοινωνίας πολιτών στη Θεσσαλονίκη.

Η παρουσίαση των ευρημάτων διαρθρώνεται σε δύο κύρια μέρη: παρουσιάζονται βασικά χαρακτηριστικά των οργανώσεων όπως ο τύπος, η χρονολογία ίδρυσης, ο αριθμός συμμετεχόντων, ο τρόπος λήψης αποφάσεων και η δικτύωση της κάθε μιας οργάνωσης. Στη συνέχεια εξετάζονται οι μεταβολές που επήλθαν στις οργανώσεις ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης και η εμπλοκή τους σε συλλογικές κινήσεις διαμαρτυρίας, όπως το κίνημα των πλατειών ή μεμονωμένες κινητοποιήσεις κατά δημόσιων πολιτικών που συνδέονται με την κρίση.

Σκοπός του κεφαλαίου είναι η συμπλήρωση της ποσοτικής έρευνας, που έχει προηγηθεί στο προηγούμενο Κεφάλαιο, με ποιοτικά χαρακτηριστικά, μέσω της διερεύνησης των διαφορετικών αντιλήψεων ανάμεσα στις τυπικές και τις άτυπες οργανώσεις και της ανάδειξης των χαρακτηριστικών των «αντί-οργανώσεων». Για τον λόγο αυτόν ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο κριτήριο επιλογής του τύπου, ο οποίος αντανάκλα τις βασικές αντιλήψεις των ομάδων και της στάσης που προσδοκούν να διαμορφώσουν στο σύγχρονο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι.

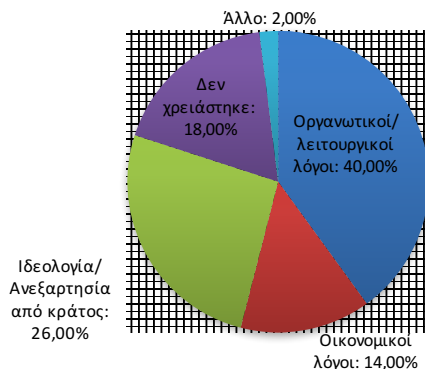
3.1. Εσωτερική οργάνωση

Επιλογή τύπου οργάνωσης

Ο τύπος οργάνωσης είναι μια από τις αρχικές βασικές επιλογές των ατόμων που προτίθενται να ιδρύσουν μια ομάδα, καθόσον καθορίζει τη λειτουργία και τον χαρακτήρα της. Τα πρόσωπα που σκοπεύουν να σχηματίσουν μια ομάδα για την επιδίωξη ενός κοινού στόχου, βρίσκονται αντιμέτωπα κατά πρώτον με το δίλημμα εάν επιθυμούν να αποκτήσουν νομική προσωπικότητα ή όχι.

Οι εκπρόσωποι των οργανώσεων κλήθηκαν να παρουσιάσουν το βασικό τους κριτήριο για την επιλογή ή μη του νομικού τύπου (Παράρτημα II). Από τις 50 οργανώσεις ποσοστό 40% δήλωσε ως βασικό κριτήριο επιλογής οργανωτικούς/λειτουργικούς λόγους, το 26% ιδεολογικούς λόγους, το 18% ότι δεν χρειάστηκε η απόκτηση τύπου, το 14% οικονομικούς λόγους και το 2% άλλους λόγους (Γράφημα 7).

Γράφημα 7. Κριτήριο για την απόκτηση τύπου (%)

Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα φαίνεται ότι εξαρτάται από διάφορα κριτήρια, τα οποία αξιολογούνται και νοηματοδοτούνται διαφορετικά από κάθε οργάνωση.

Όσον αφορά τις 25 τυπικές οργανώσεις, πάνω από τις μισές (60%) δήλωσαν ότι επέλεξαν τον τύπο τους για «οργανωτικούς ή λειτουργικούς λόγους». Σε αυτούς συγκαταλέγουν κυρίως την ανάγκη νομικής προσωπικότητας, την οποία συνδέουν με τη διευκόλυνση παρέμβασης στον δημόσιο διάλογο, με τη διάρκεια και το κύρος της ομάδας (Φίλοι Πρασίνου) ή με τη δυνατότητα δικαστικής εκπροσώπησης (Κίνηση 136, Επιτροπή Προστασίας Σείχ Σου). Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά:

«... Να παρεμβαίνεις παντού με σφραγίδα στα υπουργεία»

(Σωματείο-Ένωση Τυφλών Βορείου Ελλάδος)

«...αλλιώς πηγαίνεις και μιλάς σε Δημάρχους... [εάν διαθέτεις τύπο]»

(Φιλοζωικό Σωματείο ο Άργος)

«Πώς θα αναφερόμαστε;...[εάν δεν έχουμε κάποια επίσημη ονομασία]

(Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία «Homotopia»)⁷²

72. Εδώ γίνεται εμφανές ότι πολλές φορές ο λόγος των εκπροσώπων των ομάδων αντανάκλα βαρύτερες ανάγκες και ανησυχίες των μελών ή των ομάδων αναφοράς τους. Είναι ενδιαφέρον, για παράδειγμα, το γεγονός ότι η Ένωση Τυφλών αναφέρεται σε ένα «οπτικό» χαρακτηριστικό της τυπικής οργάνωσης (σφραγίδα), το σωματείο Άργος, που προωθεί τα δικαιώματα των ζώων, στη δυνατότητα «συνομιλίας» με τις αρχές, ενώ η ομοφυλική κοινότητα στην ανάγκη «αναφοράς» που συνδέεται –κατά την άποψη της γράφουσας– με την έννοια της αναγνώρισης και του αυτοπροσδιορισμού. Αλλά και οι άτυπες ομάδες κάποιες φορές παραδέχονται ότι η νομική προσωπικότητα διευκολύνει τη συνομιλία με τις αρχές: «μπορεί να αποκτήσουμε, ...αν χρειαστεί ποτέ να συνομιλήσουμε με τον Δήμο» (Περιαστικοί Καλλιεργητές Στρατο-

Πολλές φορές η τυπική οργάνωση εξυπηρετεί και τις ανάγκες της οικονομικής διαφάνειας, αλλά και της γενικότερης διαφάνειας στη λήψη αποφάσεων:

«... έχεις φορολογικά βιβλία, αποδείξεις»

(Φιλοζωικό Σωματείο ο Άργος).

«...κάποιος πρέπει να παίρνει αποφάσεις, να έχουμε Δ.Σ.»

(Ένωση για τα δικαιώματα των Πεζών).

Ποσοστό 28% των τυπικών οργανώσεων τόνισε την αναγκαιότητα της τυπικής οργάνωσης για τη διενέργεια οικονομικών συναλλαγών και τη διεκδίκηση χρηματοδότησης από το κράτος. Οι οικονομικές συναλλαγές αφορούν από τη διοργάνωση εκδηλώσεων μέχρι την υλοποίηση προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή και προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από τον τακτικό προϋπολογισμό του κράτους. (Γράφημα 8).

Για την επιλογή ανάμεσα στους διάφορους νομικούς τύπους οργάνωσης, τα σωματεία θεωρούνται ως ο παραδοσιακός τρόπος συλλογικής οργάνωσης (Ένωση Τυφλών) και περισσότερο επιλέξιμα από τις ΑΜΚΕ για χρηματοδότηση από τη διοίκηση («Η Άλλη Όψη»). Οι ΑΜΚΕ θεωρήθηκαν πιο ευέλικτη μορφή τυπικής οργάνωσης, προφανώς λόγω του χαμηλού αριθμού ιδρυτικών μελών που απαιτούνται για την ίδρυση. Οι δύο Κοιν.Σ.Επ. του δείγματος δήλωσαν ως κριτήριο επιλογής τύπου την «ιδεολογία», αναφερόμενες κυρίως στις αξίες του συνεργατισμού και του συνεταιριστικού εγχειρήματος ως κριτήριο για την ίδρυση Κοιν.Σ.Επ. αντί εμπορικής εταιρείας.

Αναφορικά με τις άτυπες οργανώσεις, η πλειονότητα (44%) αναφέρει ως σημαντικότερο κριτήριο επιλογής (της μη τυπικής μορφής) την «ιδεολογία», με την έννοια της ανεξαρτησίας από το κράτος. Σύμφωνα με αυτές τις οργανώσεις στόχος τους είναι η ανεξαρτησία από τον κρατικό και κομματικό μηχανισμό. Όπως αναφέρουν οι οργανώσεις:

«...ο κόσμος φοβάται τα «καπέλα»»

(Ακρίβεια Στοπ)

«δεν θέλαμε τις «σκιές» που κουβαλάνε οι ΜΚΟ»

(Θεσσαλονίκη Αλλιώς)

«δεν θέλαμε να έχει καμία σχέση με το κράτος»

(Ανοιχτή Συνέλευση Κατοίκων Ευζώνων/Φαλήρου)

Στο ίδιο πνεύμα εντάσσονται και η άρνηση ένταξης σε ένα σύστημα χρηματοδότησης

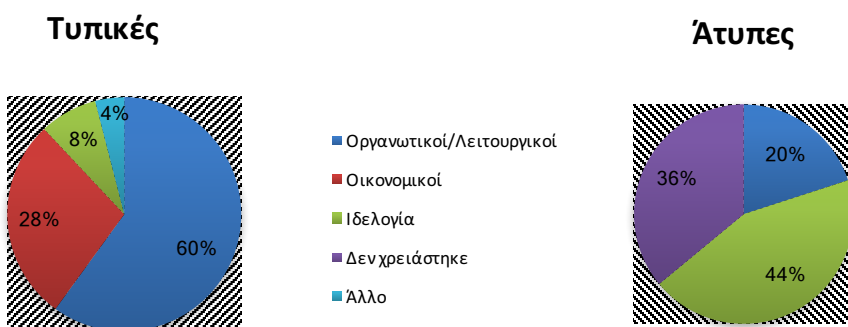
από κρατικούς πόρους και από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Green Attack).

Άλλες φορές η έλλειψη τύπου συνδέεται με ένα αμεσοδημοκρατικό πλαίσιο λήψης αποφάσεων. Όπως αναφέρει ο εκπρόσωπος της συλλογικότητας «Ακρίβεια Στοπ»:

«Κάναμε κάποιες προσπάθειες [για σωματειακή οργάνωση] κάποιες φορές αλλά αντιδρά ο κόσμος. Δε θέλει σωματειακή οργάνωση. Φοβάται τα καπέλα. Θέλει ένα πράγμα να λειτουργεί με συνελεύσεις, οι αποφάσεις να είναι άμεσες».

Έτσι, ποσοστό 20% των άτυπων οργανώσεων αναφέρει ως σημαντικό παράγοντα τους «οργανωτικούς/λειτουργικούς λόγους», στους οποίους οι άτυπες οργανώσεις συγκαταλέγουν τη λήψη αποφάσεων μέσω γενικών συνελεύσεων (Ακρίβεια Στοπ, Διόδια Στοπ) και την ευελιξία με την έννοια της ευκολίας πρόσβασης και αποχώρησης των μελών (Πρωτοβουλία Δυτικών Συνοικιών), τη δυνατότητα πραγματοποίησης αυθόρμητων δράσεων (Θεσσαλονίκη Αλλιώς) αλλά και την ελευθερία επιλογής των μέσων έκφρασης (Γυμνή Ποδηλατοδρομία), τα οποία πολλές φορές μπορεί να είναι αντισυμβατικά ή και να κινούνται στο όριο της νομιμότητας. Σε κάποιες περιπτώσεις, σύμφωνα με δηλώσεις μελών οργανώσεων, η νομική προσωπικότητα θα δημιουργούσε πρόβλημα, καθώς οι υπεύθυνοι της ομάδας θα μπορούσαν να διωχθούν ποινικά ως υπαίτιοι για την παρακίνηση ατόμων σε παράνομες πράξεις. Συμπεραίνουμε ότι πολλές φορές η χρήση μη συμβατικών μέσων διαμαρτυρίας, όπως η μη πληρωμή διοδίων ή εισιτηρίου σε μέσα μαζικής μεταφοράς, δεν αφήνει άλλη επιλογή από την αποφυγή απόκτησης νομικής προσωπικότητας. Σε αυτές τις περιπτώσεις η απόκτηση τύπου αποφεύγεται, διότι ενδέχεται να λειτουργεί επιβαρυντικά για την ομάδα (Γράφημα 8).

Γράφημα 8. Βασικοί λόγοι επιλογής τύπου οργανώσεων (%)

Τέλος ένα σημαντικό μέρος των άτυπων οργανώσεων (36%) δηλώνει ότι δεν έχει αποκτήσει τύπο, επειδή «δεν έχει ακόμη χρειαστεί» ή επειδή καλύπτεται από άλλη ομάδα σε άλλη περιοχή της Ελλάδας (Γράφημα 8). Το ποσοστό αυτό αναφέρεται σε οργανώσεις που, ενώ επιλέγουν κατ' αρχάς την άτυπη οργάνωση είτε για λόγους ευκολίας είτε για λόγους ιδεολογίας, δεν αποκλείουν την απόκτηση τύπου στο μέλλον, εφόσον αυτό κριθεί απαραίτητο. Είναι εξάλλου αρκετά συνηθισμένο πολλές από τις τυπικές οργανώσεις να έχουν λειτουργήσει αρχικά ως άτυπες, ακόμη και για διάστημα μεγαλύτερο της δεκαπενταετίας –όπως το παράδειγμα της «Ελληνικής Ομάδας Διάσωσης»- και στη συνέχεια να επιδιώκουν μια νομική μορφή.

Η στάση αυτή είναι ενδεικτική της ευμεταβλησίας του ορίου μεταξύ τυπικών και άτυπων οργανώσεων. Όπως παρατηρεί η Σημίτη, το όριο αυτό συχνά υπερβαίνεται και σε επίπεδο μεμονωμένων δράσεων, καθώς οι οργανώσεις υιοθετούν πρακτικές που καθιστούν ρευστή τη διάκριση ανάμεσα σε τυπικές/άτυπες οργανώσεις και σε νόμιμες/έκνομες δράσεις⁷³ (Simiti, 2017). Ένα τέτοιο παράδειγμα μόνιμης συνέργειας άτυπης και τυπικής οργάνωσης είναι το σωματείο «Φίλοι του Κοινωνικού Ιατρείου» το οποίο, όπως προέκυψε από τη συνέντευξη, συνεργάζεται με το Κοινωνικό Ιατρείο Θεσσαλονίκης που παραμένει άτυπη συλλογικότητα.

Η ρευστότητα αυτή απορρέει και από το γεγονός ότι τα χαρακτηριστικά που οι οργανώσεις αποδίδουν στην τυπική ή την άτυπη μορφή δεν είναι ούτε αντικειμενικά, ούτε απόλυτα. Έτσι, ενώ η απόκτηση νομικής προσωπικότητας θεωρείται από τις τυπικές οργανώσεις εκ των ων ουκ άνευ για τη σωστή παρέμβαση στον δημόσιο διάλογο, εντοπίστηκαν αρκετές άτυπες οργανώσεις που διαθέτουν αναγνωρισμότητα, σταθερή παρουσία στη δημόσια σφαίρα και παίρνουν μέρος σε δημόσιο διάλογο είτε με τις τοπικές αρχές είτε με την κεντρική διοίκηση.⁷⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό των «Πολιτών κατά της Υποθαλάσσιας», μιας άτυπης συλλογικότητας που κινήθηκε δικαστικά και σταμάτησε το έργο της κατασκευής υποθαλάσσιας αρτηρίας στη Θεσσαλονίκη, χωρίς ποτέ να αποκτήσουν νομική προσωπικότητα.

Από την άλλη πλευρά η απάρνηση της τυπικής μορφής δε σημαίνει απαραίτητως και ανεξαρτησία από το κράτος και το κομματικό σύστημα. Δεν είναι λίγες οι άτυπες οργανώσεις που λαμβάνουν κάποιου είδους ενίσχυση ή διευκόλυνση από φορείς του δημόσιου τομέα, όπως για παράδειγμα τους Δήμους. Πολλές οργανώσεις απάντησαν αρνητικά στο ερώτημα εάν χρηματοδοτούνται από το κράτος ή λαμβάνουν κάποια άλλη βοήθεια, παρότι συχνά συνεδριάζουν σε χώρους που τους παραχωρεί ο Δήμος.

Όσον αφορά τη σχέση με τα κόμματα και ειδικότερα με το ΣΥΡΙΖΑ, παρότι οι εκπρόσωποι των οργανώσεων αρνήθηκαν κάθε εμπλοκή του κόμματος στον τρόπο λειτουργία

73. Για παράδειγμα, τοπικές άτυπες οργανώσεις αλληλεγγύης πραγματοποιούν οικονομικές συναλλαγές μέσω άλλων, τυπικών οργανώσεων και δημοτικές αρχές δείχνουν ανοχή σε καταλήψεις δημόσιων κτιρίων και στους νέους πολιτικούς και οικονομικούς χώρους (Simiti, 2017).

74. Ενδεικτικά τέτοιες ομάδες είναι οι Bike Respect, Πολίτες κατά της Υποθαλάσσιας και ΠΕΡΚΑ.

τους, κάποιοι από αυτούς αναφέρθηκαν στην καλή σχέση με τα στελέχη του κόμματος, ενώ κάποιοι άλλοι υπήρξαν την ίδια περίοδο υποψήφιοι ή αιρετοί του ΣΥΡΙΖΑ, όπως για παράδειγμα στελέχη των οργανώσεων κατά της αύξησης του αντίτιμου στα λεωφορεία και τα διόδια. Οι δύο συγκεκριμένες πρωτοβουλίες ξεκίνησαν, σύμφωνα με ένα συνεντευξιαζόμενο από στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ, ωστόσο, όταν πήραν μαζικό χαρακτήρα, απέκτησαν αυτονομία από αυτόν:

«Όλες αυτές οι κινήσεις ξεκίνησαν παίρνοντας κάποιες πρωτοβουλίες κάποιοι άνθρωποι που ήταν σε κόμματα. Μαζικοποιήθηκαν όμως παραπέρα. Δεν πήγε με τη λογική του κόμματος, πήγε με μια πλατιά λογική. Η κομματική ταυτότητα, η γραμμή του κόμματος, πήγαν παραπίσω. Στους Επιβάτες ο στόχος ήταν ένας: πάρτε πίσω το χαράτσι της κυβέρνησης και του ΟΑΣΘ».

(Επιβάτες Θεσσαλονίκης)

«Ο πυρήνας που στήθηκε ήταν και από οργανωμένους και από ανένταχτους. Περισσότερο από οργανωμένους και λιγότερο από ανένταχτους. Όμως όταν μαζικοποιήθηκε συμμετείχαν όλοι, παπούδες, γέροι, τσιγγάνοι κλπ, γιατί αλλιώς δεν θα είχε αποτέλεσμα. Αν έμενε στα όρια αυτά, δεν θα ήταν τίποτα. [...] Σε κάθε περίπτωση περιφρουρείται δια ροπάλου [η ανεξαρτησία από το κόμμα]»

(Ακρίβεια ΣΤΟΠ)

Χαρακτηριστική είναι επίσης η περίπτωση συλλογικότητας κατοίκων που εκπροσωπεί τρία διαμερίσματα της Θεσσαλονίκης, ο εκπρόσωπος της οποίας πρότεινε τη διεξαγωγή της συνέντευξης στο τοπικό γραφείο του ΣΥΡΙΖΑ, για «λόγους ευκολίας» και μετά την άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία απέκτησε θέση υψηλής ευθύνης στην κυβέρνηση.

Παρόμοια παραδείγματα είναι ενδεικτικά της σχέσης που αποκτούσε ο ΣΥΡΙΖΑ με το κινηματικό κομμάτι της κοινωνίας πολιτών την περίοδο 2010-2012, της επικάλυψης της ιδιότητας του μέλους του κόμματος με αυτήν του μέλους της οργάνωσης και της εναρμόνισης του πολιτικού λόγου του κόμματος με αυτόν των αντι-μνημονιακών οργανώσεων, όπως καταγράφονται στη σχετική βιβλιογραφία (Della Porta et al. 2017, σελ. 108) και δεν μπορούν να παραλειφθούν από την ανάλυση. Ωστόσο η εξέταση της σχέσης που διαμορφώθηκε μεταξύ των οργανώσεων και του ΣΥΡΙΖΑ και η εκτίμηση του βαθμού αλληλεπίδρασης απαιτεί περαιτέρω ποιοτική έρευνα.

Στην παρούσα διερεύνηση αυτό που προέκυψε είναι ένα ποσοστό 40% των άτυπων οργανώσεων (20% του συνολικού δείγματος), το οποίο εμφανίζεται πολιτικοποιημένο και τάσσεται συνειδητά εναντίον οποιασδήποτε σχέσης με το κράτος και το κομματικό σύστημα. Οι οργανώσεις αυτές επιλέγουν να παραμείνουν εκτός νομικού συστήματος ως αντίδραση και προστασία από κάθε απόπειρα προσέγγισης από το κράτος, επιχειρούν

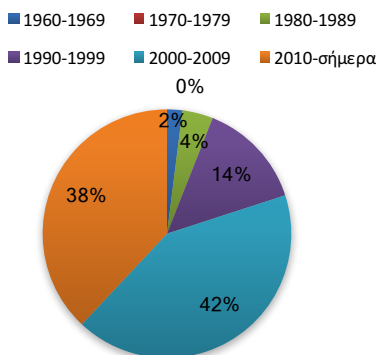
δε συχνά την ικανοποίηση των αιτημάτων τους και τη βελτίωση της καθημερινότητας των μελών τους πρωταρχικά μέσω της αυτο-οργάνωσης.

Έχουν αντικυβερνητικό –σε αντιδιαστολή με τον «μη κυβερνητικό»- χαρακτήρα και αντιτίθενται συχνά σε δημόσιες πολιτικές. Η δράση τους συνιστά άμεση αντίδραση στην παραδοσιακή αποικιοποίηση, το «καπέλωμα», όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά (Επιβάτες Θεσσαλονίκης), των τυπικών οργανώσεων από το κράτος και τα κόμματα. Τέλος, έχουν αντι-οργανωτικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι αποφεύγουν για διάφορους λόγους τη μορφή της τυπικής οργάνωσης και του νομικού πλαισίου που ορίζει τη λειτουργία τους και τη σχέση τους με το κράτος. Τέτοιοι λόγοι είναι η εφαρμογή εναλλακτικών οργανωτικών και συναλλακτικών/ανταλλακτικών προτύπων και νέων τρόπων ρύθμισης της καθημερινότητας, βασισμένων στις αρχές της άμεσης δημοκρατίας, της αυτο-οργάνωσης και του εθελοντισμού. Η αποφυγή τυπικής οργάνωσης τους δίνει τη δυνατότητα να καταφύγουν σε μέσα και πόρους που βρίσκονται στην γκρίζα ζώνη του νόμου και της διοίκησης. Η ανταλλαγή υπηρεσιών, οι τράπεζες χρόνου και τα εναλλακτικά νομίσματα, οι οργανώσεις «Δεν πληρώνω», η γυμνή ποδηλασία, η χρήση πρώην στρατοπέδων για περιαστική καλλιέργεια δε θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν από τυπικές και κατ' επέκταση νομικά υπεύθυνες οργανώσεις. Οι συλλογικότητες αυτές διαθέτουν μεγαλύτερο οπλοστάσιο παρέμβασης, στο οποίο περιλαμβάνονται αμεσότερες, ριζοσπαστικές δράσεις. Αυτές οι μη συμβατικές δράσεις επαναπροσδιορίζουν και πολιτικοποιούν ήδη υφιστάμενες μορφές πολιτικής συμμετοχής ή επινοούν νέες (De Nève και Olteanu, 2012).

Χρονολογία ίδρυσης

Από τις οργανώσεις του δείγματος ποσοστό 38%, δηλαδή 19 οργανώσεις ιδρύθηκαν την περίοδο 2010-2014, ποσοστό 42% του δείγματος το διάστημα 2000-2009 (21 οργανώσεις), επτά οργανώσεις ή 14% ιδρύθηκαν τη δεκαετία του 1990, 4% (δύο οργανώσεις) τη δεκαετία του 1980 και μια οργάνωση (2% του δείγματος) χρονολογείται από το 1960. Το μεγαλύτερο μέρος των οργανώσεων (68% ή 34 οργανώσεις) ιδρύθηκε μεταξύ 2007-2013 (Γράφημα 9).

Γράφημα 9. Κατανομή δείγματος ανά χρονολογία ίδρυσης (%)

Όσον αφορά την περίοδο 2010-2014 κάποιοι ερωτώμενοι επισημαίνουν ότι το 2010 υπήρξε έτος ορόσημο για την αύξηση της ενεργοποίησης των πολιτών. Η έντονη μεταβολή στη συμμετοχή σε συλλογικές πρωτοβουλίες περιγράφεται ως «οργανισμός νέων οργανώσεων» (Οικολογική Κίνηση Θεσσαλονίκης), μια κινητοποίηση που βρίσκεται ακόμη σε αρχικό στάδιο καθώς, σύμφωνα με τους ερωτώμενους, «έχει αρχίσει κάτι να κινείται αλλά θέλει ακόμη δρόμο» (Green Attack) ή «κάτι κινείται τώρα, αλλά μερικές φορές νιώθω ότι δεν είναι αρκετό» (ΠΕΡ.ΚΑ). Επισημαίνεται επίσης και η ποιοτική μεταβολή της ενεργοποίησης αυτής καθώς μέλη των οργανώσεων διαπιστώνουν μια «διαρκώς αυξανόμενη ριζοσπαστικότητα που ωριμάζει» (Επιβάτες Θεσσαλονίκης) και την υιοθέτηση αντισυμβατικών μέσων δράσης, στοιχεία τα οποία οι ίδιοι αντιλαμβάνονται ως ανέλπιστα. Όπως δηλώνουν κάποιες οργανώσεις:

«... ποιος να φανταζόταν ότι μπορούν να γίνουν όλα αυτά τα πράγματα»

(Δίκτυο Ανταλλαγής ΚΟΙΝΟ)

ενώ

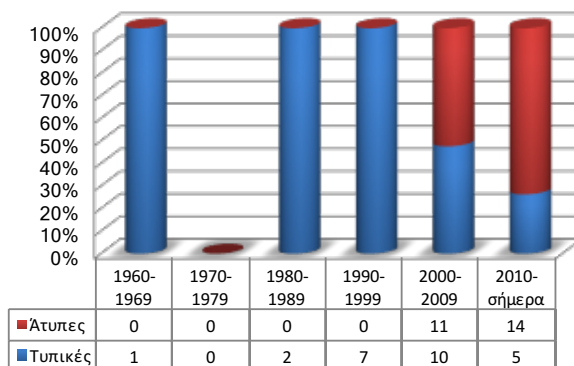
«δεν πιστεύουν [οι άνθρωποι] ότι μπορούν στη Θεσσαλονίκη να γίνουν τόσο προχωρημένα πράγματα»

(Ένωση για τα Δικαιώματα των Παιδιών)

Όσον αφορά τις διαφοροποιήσεις μεταξύ τυπικών και άτυπων οργανώσεων παρατηρούνται τα εξής: από τις 25 τυπικές οργανώσεις του δείγματος ποσοστό 20% έχουν χρονολογία ίδρυσης την περίοδο 2010-2013, ποσοστό 40% το διάστημα 2000-2009, 28% ιδρύθηκε τη δεκαετία του 1990, 8% τη δεκαετία του 1980 και 4% το 1960 (Γράφημα 10). Από τις 25 άτυπες οργανώσεις ποσοστό 52% ιδρύθηκε μεταξύ 2010 και 2014, το 44% την

περίοδο 2000-2009, ενώ δεν υπάρχουν οργανώσεις που να ιδρύθηκαν προ του 2000. Η συγκέντρωση των άτυπων οργανώσεων μετά το 2000 οδηγεί και σε μια μεγάλη διαφοροποίηση στη συμμετοχή τους στο συνολικό ποσοστό οργανώσεων που ιδρύθηκαν μέσα στην κρίση. Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα την περίοδο από το 2010 έως 2014, ποσοστό 73,7% των οργανώσεων είναι άτυπες, έναντι 26,3% των τυπικών οργανώσεων (22).

Γράφημα 10. Χρονολογία ίδρυσης τυπικών και άτυπων οργανώσεων

Το νεαρό της ηλικίας των άτυπων οργανώσεων και η απουσία άτυπων οργανώσεων για το διάστημα προ του 2000 θα μπορούσε να ερμηνευθεί είτε ως ένδειξη του βραχύβιου χαρακτήρα των άτυπων οργανώσεων είτε ως ένδειξη της τάσης μετατροπής πολλών άτυπων οργανώσεων σε τυπικές μετά την πρώτη περίοδο λειτουργίας τους είτε ως συνδυασμός των δύο ανωτέρω ερμηνειών. Είναι δηλαδή πιθανό οι άτυπες ομάδες της περιόδου πριν από το 2000 να μην άντεξαν στον χρόνο έως το 2009 που ξεκίνησε η έρευνα και, ως εκ τούτου, να μην αποτέλεσαν μέρος του δείγματος ή για λόγους επιβίωσης και στρατηγικής να αποφάσισαν να αποκτήσουν κάποιο νομικό τύπο και να καταγράφηκαν ως τυπικές. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από το υψηλό ποσοστό άτυπων οργανώσεων που δήλωσαν ότι δεν έχουν τύπο *επειδή δεν έχει χρειαστεί ακόμη*, στοιχείο που θα μπορούσε να οδηγήσει στην υπόθεση ότι κάποιες άτυπες οργανώσεις προ του 2000 χρειάστηκαν και για τον λόγο αυτόν απέκτησαν τύπο μετά το 2000.

Ωστόσο η προσέγγιση αυτή δεν επαρκεί για να ερμηνεύσει τη μεγάλη διαφοροποίηση του ποσοστού ιδρύσεων για το διάστημα 2010-2014 μεταξύ άτυπων και τυπικών οργανώσεων (73,7% έναντι 26,3%) για την περίοδο μετά το 2010. Με βάση το μεθοδολογικό κριτήριο της επιλογής ενεργών οργανώσεων αυτή η διαφοροποίηση δεν μπορεί παρά να ιδωθεί ως ενδεικτική της τάσης πολλαπλασιασμού των άτυπων οργανώσεων που λειτουργεί αντισταθμιστικά στη μείωση του αριθμού ίδρυσης τυπικών οργανώσεων, όπως αυτή τεκμηριώθηκε στο αμέσως προηγούμενο Κεφάλαιο.

Συμμετοχή στις οργανώσεις (ενεργά μέλη)

Διάφορες εμπειρικές μελέτες (Putnam, 1995, Paxton, 1999) έχουν αναδείξει τον τρόπο της συμμετοχής των μελών (απλά μέλη, τακτικά μέλη, φίλοι, υποστηρικτές, εθελοντές σε δράσεις, αποδέκτες των mailing list κ.ο.κ.) ως σημαντική παράμετρο για την εκτίμηση της δυναμικής των οργανώσεων. Σε μια προσπάθεια αποτύπωσης της δυναμικής αυτής στις οργανώσεις του δείγματος, κατέστη σαφές ότι ο τρόπος υπολογισμού των μελών διαφοροποιείται ανάλογα με τον τύπο και την προσέγγιση κάθε οργάνωσης όσον αφορά την έννοια και τον τρόπο καταγραφής των μελών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η εκπρόσωπος της ΜΚΟ Αντιγόνη, «η λέξη μέλη δεν περιγράφει μία κατηγορία μόνο».

Ο τρόπος υπολογισμού διαφοροποιείται ανάλογα με τον τύπο. Στις τυπικές οργανώσεις ως μέλη νοούνται κατ' αρχήν τα τακτικά, δηλαδή τα εγγεγραμμένα μέλη. Ωστόσο ο τρόπος υπολογισμού και η στρατηγική όσον αφορά τα τακτικά μέλη δεν είναι ομοιογενής: κάποιες οργανώσεις αρκούνται στο να διατηρούν έναν ελάχιστο αριθμό οικονομικά τακτοποιημένων μελών, ο οποίος είναι απαραίτητος για την ίδρυση (20 άτομα για τα σωματεία, μικρότερος αριθμός για τις ΑΜΚΕ), η συμμετοχή των οποίων κάποιες φορές μπορεί και να περιορίζεται στην καταβολή της συνδρομής· άλλες οργανώσεις προσμετρούν στα μέλη τους όλους όσους έχουν δραστηριοποιηθεί έστω και μία φορά συνδράμοντας οικονομικά (για παράδειγμα η οργάνωση «Αρκτούρος» από την έναρξη λειτουργίας της έχει καταγράψει πάνω από 20.000 τακτικά μέλη-συνδρομητές).

Παράλληλα με τα τακτικά μέλη τόσο τα σωματεία όσο και οι ΑΜΚΕ φαίνεται να διατηρούν και έναν αριθμό «υποστηρικτών», «φίλων», «ενεργών μελών» ή «εθελοντών», δηλαδή μελών χωρίς εγγραφή, χωρίς τυπικό δικαίωμα συμμετοχής στις αποφάσεις των ομάδων και χωρίς οικονομικές υποχρεώσεις, τα οποία ωστόσο μετέχουν κανονικά στις δράσεις της ομάδας.⁷⁵ Η αξία των μελών αυτών πολλές φορές θεωρείται σημαντικότερη από εκείνη των τακτικών μελών, καθώς, όπως δηλώνει η εκπρόσωπος της οργάνωσης Praxis «τα μέλη μπορεί απλά να δίνουν χρήματα, ο εργαζόμενος και ο εθελοντής είναι άλλο πράγμα εδώ».

Από την άλλη πλευρά οι άτυπες ομάδες συνήθως διαθέτουν έναν μικρό πυρήνα σταθερών μελών και μια κατηγορία ενεργών μελών που απλώς ακολουθεί και συμμετέχει στις δράσεις, χωρίς να λαμβάνει μέρος στη λήψη αποφάσεων. Στην περίπτωση των άτυπων οργανώσεων που λειτουργούν μέσω γενικών συνελεύσεων, τα ενεργά μέλη είναι τα άτομα που συμμετέχουν στις συνελεύσεις και λαμβάνουν κανονικά μέρος στη λήψη αποφάσεων. Η ευελιξία στη συμμετοχή των μελών αποτελεί σύμφωνα με κάποιες

75. Σε έρευνα που διενεργήθηκε σε πλήθος 157 Σωματείων και ΑΜΚΕ στην Ελλάδα διαπιστώθηκε ότι το 2013 οι οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε τομείς της Υγείας, Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Εκπαίδευσης βασίζονται κυρίως σε εθελοντές καθώς απασχολούν τον υψηλότερο αριθμό εθελοντών και τον χαμηλότερο αριθμό έμμοιου προσωπικού (Χουλιάρας και Πετρόπουλος, 2015).

ομάδες ζητούμενο (Πρωτοβουλία Δυτικών Συνοικιών, Κίνηση 136), γεγονός που αναδεικνύει την αξία που δίνεται στην ενεργό συμμετοχή. Σε κάθε περίπτωση στις άτυπες οργανώσεις οι απαντήσεις στα ερωτήματα που αφορούν τον αριθμό μελών και την κατά φύλο συμμετοχή στην οργανωτική ομάδα σχετίζονται με την υποκειμενική αντίληψη που έχει το στέλεχος για τον αριθμό των ατόμων που συνδέονται με τις δράσεις της ομάδας.

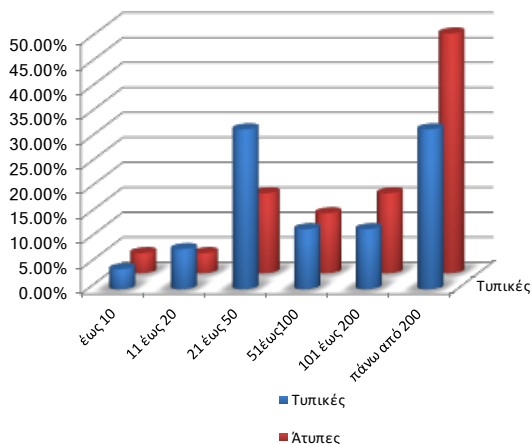
Τέλος, τη λιγότερο ενεργή κατηγορία μελών τόσο στις τυπικές όσο και στις άτυπες ομάδες αποτελούν οι αποδέκτες των ομαδικών ηλεκτρονικών μηνυμάτων, τα άτομα δηλαδή που συνδέονται ηλεκτρονικά με την ομάδα και λαμβάνουν πληροφόρηση για τις δράσεις της, χωρίς απαραίτητα να μετέχουν σε αυτές.

Στην παρούσα έρευνα η αποτύπωση της ενεργού συμμετοχής δεν εξαντλείται ούτε περιορίζεται στον αριθμό των τυπικών, εγγεγραμμένων μελών. Αντίθετα διευκρινίστηκε ότι το ερώτημα αφορά τον αριθμό των ενεργών μελών, δηλαδή έναν αριθμό μελών που κατά την αντίληψη των συνεντευξιζόμενων διατηρούν σταθερό και συνεχή δεσμό με την ομάδα, ο οποίος συνήθως ταυτίζεται με την ενεργή συμμετοχή τους. Οι απαντήσεις περιλαμβάνουν επομένως και τους «φίλους» και τους «υποστηρικτές» των ομάδων, αλλά όχι τους απλούς αποδέκτες του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των ομάδων, στο 40% του συνολικού δείγματος των οργανώσεων τα ενεργά μέλη ξεπερνούν τα 200, στο 14% κυμαίνονται από 101-200, στο 12 % από 51-100, στο 24% των οργανώσεων από 21-50, στο 6% από 11-20 και στο 4% δεν ξεπερνούν τα 10 ενεργά μέλη (Γράφημα 11).

Τα μεγαλύτερα ποσοστά τόσο των τυπικών οργανώσεων όσο και των άτυπων συγκεντρώνονται στις απαντήσεις «21-50 μέλη» και «περισσότερα από 200 μέλη». Στην πρώτη περίπτωση «21-50 μέλη» υπερέχουν οι τυπικές οργανώσεις με ποσοστό 32% έναντι 24% των άτυπων (Γράφημα 11). Στη δεύτερη περίπτωση παρατηρείται ότι ποσοστό 48% των άτυπων οργανώσεων διαθέτει πάνω από 200 μέλη, έναντι 32% των τυπικών οργανώσεων, προκύπτει δηλαδή ότι οι άτυπες οργανώσεις υπερτερούν σε κάποιο βαθμό σε σχέση με τις τυπικές όσον αφορά το πλήθος των «ενεργών μελών» (Γράφημα 11).

Γράφημα 11. Μέλη ανά τύπο οργάνωσης (%)

Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να αποδοθεί στον διαφορετικό τρόπο λειτουργίας μεταξύ τυπικών και άτυπων οργανώσεων. Ενώ δηλαδή οι πρώτες διασφαλίζουν την ύπαρξή τους μέσω της απόκτησης νομικής μορφής, οι άτυπες αποκτούν υπόσταση μέσω του σχηματισμού και της διατήρησης μιας κρίσιμης μάζας μελών, από την οποία και αντλούν τη νομιμοποίησή τους. Αποτελεί μέρος της στρατηγικής των άτυπων ομάδων η συνεχής προσέλκυση νέων μελών και, ενδεχομένως, μια πιο διασταλτική καταμέτρησή τους. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι η διαφορά ανάμεσα στα ενεργά μέλη των άτυπων και των τυπικών ομάδων δεν είναι μόνο ποσοτική αλλά και ποιοτική, αν αναλογιστούμε ότι οι άτυπες ομάδες διαθέτουν κατά τεκμήριο ενεργά μέλη τα οποία προσδιορίζονται στην πράξη, σε αντίθεση με τις τυπικές ομάδες όπου δεν μπορεί να ελεγχθεί το ποσοστό των ανενεργών μελών, το οποίο αρκείται πολλές φορές σε μια υπογραφή και την καταβολή μιας συνδρομής.

Η διαφοροποίηση στον αριθμό των μελών θα πρέπει να αποτελεί αφορμή για περαιτέρω έρευνα και σύνδεση του μεγέθους της ενεργού συμμετοχής και με άλλους παράγοντες, όπως ο γενικός ή ειδικός χαρακτήρας των ομάδων, το αντικείμενό τους, ο τρόπος δράσης τους και η στάση τους απέναντι στο κράτος.

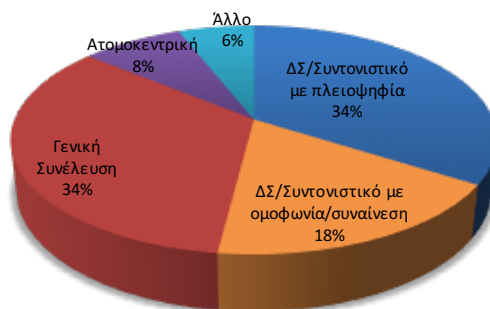
Τρόπος λήψης αποφάσεων

Ο βαθμός συμμετοχής των μελών στις βασικές αποφάσεις της οργάνωσης φαίνεται ότι διαφοροποιείται από μία συμμετοχή (ατομοκεντρική οργάνωση) έως ομοφωνία/συναίνεση⁷⁶ όλων των μελών.

Όσον αφορά στις 50 οργανώσεις του δείγματος, πάνω από τις μισές (52%) αποφασίζουν μέσω του διοικητικού συμβουλίου τους (ΔΣ) ή μέσω κάποιου άτυπου αλλά σταθερού συντονιστικού οργάνου αντιπροσώπευσης. Από τις ομάδες αυτές το 34% δήλωσε ότι αποφασίζει μέσω ΔΣ/συντονιστικής ομάδας με πλειοψηφία, ενώ το 18% ότι αποφασίζει με ομοφωνία ή συναίνεση από όλα τα μέλη του οργάνου αντιπροσώπευσης.

Ένα εξίσου σημαντικό ποσοστό της τάξης του 34% αναζητά ευρύτερη νομιμοποίηση θέτοντας τα θέματα απευθείας στη γενική συνέλευση. Τέλος ποσοστό 8% των οργανώσεων δήλωσε ότι λαμβάνει αποφάσεις με βάση την άποψη ενός βασικού μέλους (συνήθως του ιδρυτή) και τρεις οργανώσεις δήλωσαν άλλους τρόπους λήψης απόφασης, όπως μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας (Διόδια Στοπ), κεντρικής υπηρεσίας (NoSmoke.gr) και μέσω τεχνοκρατών (Arsis) (Γράφημα 12).

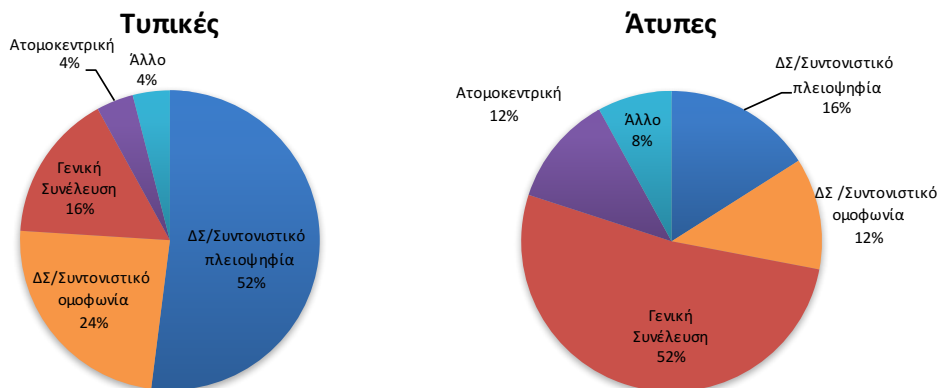
Γράφημα 12. Όργανο και τρόπος λήψης αποφάσεων (%)

Από τις τυπικές οργανώσεις, πάνω από τα $\frac{3}{4}$ αυτών (76%) αποφασίζουν μέσω διοικητικού συμβουλίου. Η πλειοψηφία αυτή οφείλεται κυρίως στη νομική και καταστατική υποχρέωση των σωματείων να συστήσουν διοικητικό συμβούλιο. Από αυτές τις οργανώσεις το 52% αποφασίζει με πλειοψηφία του ΔΣ και οι υπόλοιπες (24%) αποφασίζουν με ομοφωνία. Ποσοστό 16% των τυπικών οργανώσεων αναζητούν ευρύτερη νομιμοποίηση των αποφάσεων θέτοντας τα θέματα στη γενική συνέλευση. Μία οργάνωση λαμβάνει αποφάσεις με βάση την άποψη ενός βασικού μέλους (συνήθως του ιδρυτή) και μία ακόμη δηλώνει *άλλο τρόπο* (Γράφημα 13).

76. Η επιδίωξη ομοφωνίας/συναίνεσης ή η απόφαση μέσω γενικών συνελεύσεων αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά των εναλλακτικών οικονομικών και πολιτικών χώρων (Καβουλάκος και Γκριτζάς, 2015).

Γράφημα 13. Τρόπος λήψης απόφασης τυπικών και άτυπων οργανώσεων (%)

Από την άλλη πλευρά οι άτυπες οργανώσεις δικαιώνουν την επιλογή τους να μην αποκτήσουν τύπο λόγω ευελιξίας στη διαδικασία λήψης απόφασης, καθώς η πλειοψηφία τους (52%) θέτει τα θέματα απευθείας στη γενική συνέλευση, ενώ το 28% αποφασίζει μέσω της κεντρικής συντονιστικής ομάδας της οργάνωσης· από αυτές τις οργανώσεις το 16% αποφασίζει με πλειοψηφία εντός της συντονιστικής ομάδας και το 12% επιδιώκει ευρύτερη συναίνεση των μελών της συντονιστικής ομάδας ή αποφασίζει με ομοφωνία. Επίσης ένα ποσοστό 12% των άτυπων οργανώσεων λαμβάνει αποφάσεις με βάση την άποψη ενός βασικού μέλους (ατομοκεντρικές) και 8% δηλώνει άλλο τρόπο απόφασης (Γράφημα 13).

Οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε τυπικές και άτυπες ομάδες είναι αναμενόμενες λόγω των νομικών υποχρεώσεων της πρώτης κατηγορίας, πολλές φορές ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και στην οικεία παράγραφο (βλ. επιλογή τύπου), το πρόταγμα για άμεση δημοκρατία λειτουργεί ως κριτήριο για την ίδρυση άτυπης μορφής συσσωμάτωσης.

Το ποσοστό (42%) του συνόλου των οργανώσεων του δείγματος που δεν περιορίζεται στους παραδοσιακούς τρόπους λήψης απόφασης (μέσω ΔΣ ή συντονιστικής ομάδας και πλειοψηφίας), αλλά αναζητά είτε την ομοφωνία/συναίνεση από το ΔΣ/συντονιστικό είτε την απόφαση από τη γενική συνέλευση συσχετίζεται και με τη χρονολογία ίδρυσης των οργανώσεων: φαίνεται λοιπόν ότι τα $\frac{3}{4}$ των οργανώσεων που αποφασίζουν με γενική συνέλευση έχουν ιδρυθεί μετά το 2009, ενώ από τις εννέα οργανώσεις που αποφασίζουν με ομοφωνία/συναίνεση του ΔΣ ή της συντονιστικής ομάδας λίγο περισσότερες από τις μισές (51,3%) ιδρύθηκαν μετά το 2009. Αντίθετα, τα ποσοστά λήψης απόφασης με τον παραδοσιακό τρόπο (μέσω ΔΣ/συντονιστικού και πλειοψηφίας) κατανέμονται ομοιόμορφα στα έτη ίδρυσης των οργανώσεων.

Η αύξηση της δυνατότητας συμμετοχής των μελών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων ενισχύει την αντίληψη ότι η κοινωνία πολιτών αποτελεί προνομιακό χώρο για την ανάπτυξη της δημοκρατίας. Περαιτέρω ποιοτική έρευνα απαιτείται για να ελεγχθεί κατά πόσο και σε ποιο βαθμό τα μέλη των οργανώσεων ασπάζονται αυτή την θέση.

Δικτύωση οργανώσεων

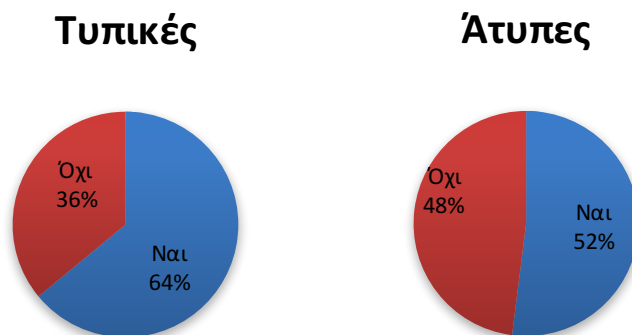
Η δικτύωση των ομάδων της κοινωνίας πολιτών είναι ένα μέσο αύξησης της δυναμικής τους μέσω της δημιουργίας συνεργειών και ανταλλαγής μελών· πολλές δε φορές αποδεικνύεται ζωτική για την επιβίωσή τους. Στη Θεσσαλονίκη καταγράφηκαν αρκετά δίκτυα οργανώσεων, άτυπων ή τυπικών, όπως το Δίκτυο Κινήσεων Θεσσαλονίκης,⁷⁷ το οποίο συνενώνει τυπικές και άτυπες ομάδες, το Δίκτυο Εθελοντικών Οργανώσεων «Thess-Δίκτυο» με απεύθυνση μόνο σε τυπικές ομάδες, το Ανοιχτό Δίκτυο για την απευθείας προώθηση προϊόντων, το Δίκτυο Βιωσιμότητας, το Δίκτυο Περιαστικών Καλλιεργητών, το Δίκτυο Αλληλέγγυας Οικονομίας, το Δίκτυο Περιβαλλοντικών ΜΚΟ, η Αντιρατσιστική Πρωτοβουλία, το Δίκτυο για την κακοποίηση και άτυπα δίκτυα πρωτοβουλιών κατοίκων διαφόρων περιοχών του νομού. Αναφέρθηκαν ακόμη τα πανελλαδικά δίκτυα Διόδια Στοπ και Στοπ στο Χαράτσι της ΔΕΗ.

Η πλειονότητα των ομάδων που ερωτήθηκαν (58%) συμμετέχουν σε ένα ή περισσότερα δίκτυα οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών, έναντι ποσοστού 42% που δεν μετέχουν σε δίκτυα.

Όσον αφορά τη διάκριση ανά τύπο ομάδας, η πλειοψηφία των τυπικών οργανώσεων (64%) όσο και η πλειοψηφία των άτυπων (52%) ανήκουν σε ένα ή περισσότερα δίκτυα ομάδων (Γράφημα 14).

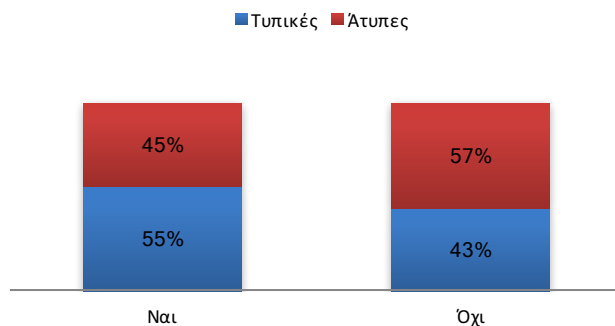
77. Τα δύο βασικά και ανταγωνιστικά μεταξύ τους δίκτυα της Θεσσαλονίκης είναι το Δίκτυο Κινήσεων Θεσσαλονίκης και το Thess-Δίκτυο.

Γράφημα 14. Τύπος οργάνωσης και συμμετοχή σε δίκτυα (%)

Προκύπτει περαιτέρω ότι από το σύνολο των οργανώσεων που ανήκουν σε δίκτυα το μεγαλύτερο ποσοστό είναι τυπικές ομάδες 55% έναντι 45% που είναι άτυπες (Γράφημα 15)· από το σύνολο των οργανώσεων που δεν συμμετέχουν σε δίκτυα το 57% είναι άτυπες ομάδες έναντι 43% που είναι τυπικές.

Γράφημα 15. Συμμετοχή σε δίκτυο ανά τύπο οργάνωσης (%)

Το εύρημα της μεγαλύτερης συμμετοχής των τυπικών οργανώσεων σε δίκτυα φαίνεται κατ' αρχάς παράδοξο· θα υπέθετε κανείς ότι μεγαλύτερη ανάγκη ένταξης σε ευρύτερα σχήματα, ούτως ώστε να ενισχύονται με ανθρώπινους ή άλλους πόρους, έχουν οι άτυπες οργανώσεις. Ωστόσο, οι τυπικές οργανώσεις έχουν μεγαλύτερη εμπειρία στη δικτύωση και τη συνεργασία, γεγονός που τις καθιστά περισσότερο ανοιχτές σε κοινές δράσεις. Μια άλλη ερμηνεία φαίνεται να συνδέεται με την επιδίωξη συνομιλίας με το κράτος

και ενδυνάμωσης της φωνής των οργανώσεων μέσω της δικτύωσης. Για παράδειγμα το πανελλαδικής εμβέλειας Δίκτυο Περιβαλλοντικών ΜΚΟ είναι ένα δίκτυο 15 οργανώσεων, που απευθύνονται από κοινού στο κράτος κάθε φορά που κρίνουν απαραίτητη τη συμμετοχή τους στον δημόσιο διάλογο.

Το εύρημα ενδεχομένως οφείλεται και σε λειτουργικούς λόγους, καθώς οι τυπικές οργανώσεις με αποκρυσταλλωμένη ύπαρξη και σκοπό μέσω του καταστατικού τους έχουν και τη δυνατότητα να είναι περισσότερο εξωστρεφείς και να συνενωθούν με οργανώσεις αντίστοιχου περιεχομένου. Αντίθετα οι άτυπες οργανώσεις χρειάζονται πολλές φορές να παρέλθει μια περίοδος λειτουργίας, για να προσδιορίσουν με σαφήνεια τον σκοπό και τα μέσα δράσης τους, κατά τη διάρκεια δε αυτής της αρχικής περιόδου λειτουργούν με εσωστρέφεια.⁷⁸ Στη συνέχεια, εάν ο σκοπός τους δεν περιορίζεται στην ικανοποίηση των μελών τους, όπως συμβαίνει λόγω χάρη στις ομάδες αυτοβοήθειας, αλλά θεωρούν σκόπιμο να αυξήσουν τη δυναμική τους, αρχίζουν να αναζητούν συμμαχίες στον ευρύτερο χώρο της κοινωνίας πολιτών. Δεν θα πρέπει τέλος να παραλειφθεί η ανάγκη αυτονομίας που διατύπωσαν οι άτυπες ομάδες, μια ανάγκη που ίσως τις καθιστά κατ' αρχήν επιφυλακτικές απέναντι σε ενδεχόμενα σχήματα δικτύωσης.

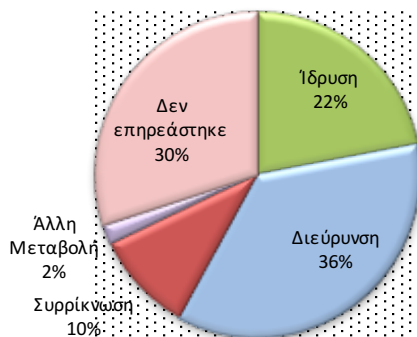
3.2. Μεταβολές στις οργανώσεις και αλληλεπιδράσεις με την οικονομική κρίση

Μεταβολή αντικειμένου

Αναζητώντας ενδεχόμενη επίδραση της οικονομικής κρίσης στη δράση των μεμονωμένων ομάδων, οι συνεντευξαζόμενοι/ες κλήθηκαν να απαντήσουν για το εάν υπήρξε κάποια μεταβολή στο αντικείμενο της οργάνωσής τους και, εάν ναι, προς ποια κατεύθυνση. Από το συνολικό δείγμα των 50 ομάδων που απάντησαν στην ερώτηση αυτή, 24 ομάδες (ποσοστό 48%) δήλωσαν ότι το αντικείμενό τους επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση, 15 ομάδες (30%) ότι δεν υπήρξε αλλαγή στο αντικείμενό τους και έντεκα ομάδες (22%) δήλωσαν ότι ιδρύθηκαν με αφορμή την οικονομική κρίση (Γράφημα 16).

78. Ένα παράδειγμα είναι η άτυπη ομάδα του παντοπωλείου χωρίς μεσάζοντες, η οποία τελικά αποφάσισε να μη λάβει μέρος στην έρευνα, επειδή βρισκόταν στην πρώτη περίοδο λειτουργίας της και τα μέλη της συζητούσαν ακόμη για τις βασικές αρχές και τους στόχους της. Τη σχετική γενική συνέλευση παρακολούθησε και η γράφουσα, η οποία κλήθηκε να εξηγήσει τι ακριβώς περιλαμβάνει η έρευνα.

Γράφημα 16. Μεταβολή αντικειμένου των οργανώσεων την περίοδο της κρίσης (%)

Όσον αφορά τις 24 οργανώσεις που δήλωσαν ότι το αντικείμενό τους μεταβλήθηκε, το μεγαλύτερο ποσοστό 75% (36% του συνολικού δείγματος, δηλαδή 18 οργανώσεις) επισημαίνει διεύρυνση του αντικειμένου της ομάδας. Η διεύρυνση αυτή είναι ποιοτική, και πολλές φορές αφορά μια στροφή προς κοινωνικές παροχές (Θεσσαλονίκη Αλλιώς, Ένωση Πεζών, Ανοιχτή Συνέλευση Ευζώνων/Φαλήρου/Σχολής Τυφλών) ή προς την εναλλακτική οικονομία όπως τις περιαστικές καλλιέργειες (Φίλοι Πρασίνου, Οικολογική) και τα δίκτυα ανταλλαγών (Οικολογική) και, γενικότερα, την προώθηση μιας «εναλλακτικής καθημερινότητας» (Πρωτοβουλία Δυτικών Συνοικιών).

Όπως αναφέρει μια οργάνωση:

«... γνωριστήκαμε και είδαμε ότι είμαστε άνθρωποι που έχουμε πάρα πολλά κοινά για να νοιαστούμε και είναι οι ζωές μας -και προέκυψε η αλληλεγγύη»

(Ανοιχτή Συνέλευση Κατοίκων Ευζώνων/Φαλήρου/Σχ.Τυφλών)

Δεν λείπουν επίσης παραδείγματα μεταβολής μεμονωμένων δράσεων λόγω της κρίσης, όπως για παράδειγμα η αντιμετώπιση της παράνομης υλοτομίας στις δασικές περιοχές της Θεσσαλονίκης για λόγους θέρμανσης από οργάνωση με αντικείμενο την προστασία της φύσης (Φίλοι του Πρασίνου).

Από τις 24 οργανώσεις των οποίων το αντικείμενο μεταβλήθηκε λόγω κρίσης, πέντε (ποσοστό 10% του συνολικού δείγματος) επισημαίνουν ποσοτική μείωση των δράσεών τους, την οποία αποδίδουν κυρίως στην έλλειψη ελεύθερου χρόνου από την πλευρά των μελών (Πολίτες κατά της Υποθαλάσσιας), στη μετατόπιση του ενδιαφέροντος των μελών σε άλλες, πιο επείγουσες ανάγκες (Green Attack) και σε οικονομικούς λόγους, όπως η μείωση των πόρων και των χορηγιών (Αρκτούρος, Φιλοζωικό Σωματείο Άργος).

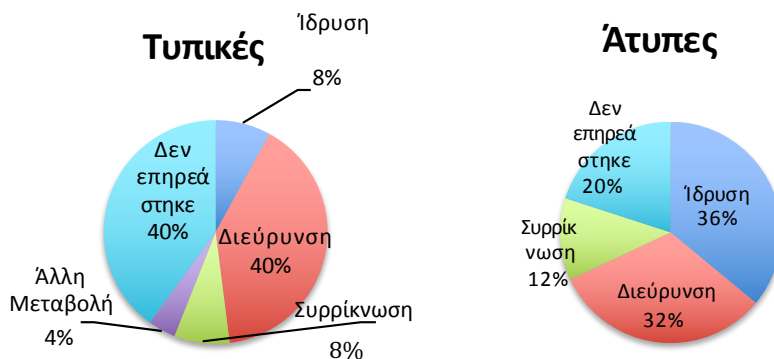
Τέλος μία οργάνωση (Άλλη Όψη) θεωρεί ότι η οικονομική κρίση επηρέασε την ομάδα ανακόπτοντας την προβλεπόμενη ανάπτυξή της.

Αυτό που παρατηρείται είναι ότι ποσοστό 70% των ομάδων (35 οργανώσεις) δηλώνει μια κάποιου είδους επίδραση της κρίσης στο αντικείμενό τους,⁷⁹ η οποία σε γενικές γραμμές είναι θετική, συνίσταται δηλαδή είτε στη διεύρυνση των ήδη ενεργών ομάδων είτε αποτελεί τον λόγο ίδρυσης της ομάδας. Μόλις πέντε ομάδες, το 14,2% των περιπτώσεων, επισημαίνουν αρνητική επίπτωση στη δράση τους. Τα στοιχεία αυτά συνηγορούν υπέρ της άποψης της ανάπτυξης της κοινωνίας πολιτών την περίοδο της κρίσης, υποδεικνύοντας μια θετική σχέση μεταξύ της κρίσης και της διεύρυνσης των συγκεκριμένων ομάδων ως προς το αντικείμενό τους και ως προς τον αριθμό τους.

Όσον αφορά τη σχέση τύπου οργάνωσης και μεταβολής λόγω κρίσης, παρατηρείται ότι εντός των 25 τυπικών οργανώσεων εμφανίζονται δύο κύριες τάσεις· η πρώτη αφορά τη διεύρυνση του αντικειμένου των οργανώσεων (δέκα οργανώσεις) και η δεύτερη τη μη μεταβολή του λόγω κρίσης (δέκα οργανώσεις). Πολύ μικρότερος αριθμός οργανώσεων δήλωσε ότι ιδρύθηκε με αφορμή την κρίση ή ότι το αντικείμενο της υπάρχουσας ομάδας περιορίστηκε –δύο οργανώσεις (Γράφημα 17).

Αντίθετα οι απαντήσεις των 25 άτυπων ομάδων κατανέμονται περισσότερο ομοιόμορφα: εννέα οργανώσεις δήλωσαν ότι η ομάδα ιδρύθηκε με αφορμή την κρίση, οκτώ ότι διευρύνθηκε το αντικείμενό της και τρεις ότι συρρικνώθηκε, ενώ πέντε οργανώσεις δεν είδαν μεταβολή στο αντικείμενό τους λόγω της κρίσης. (Γράφημα 17).

Γράφημα 17. Τυπικές- άτυπες οργανώσεις, μεταβολή αντικειμένου λόγω κρίσης (%)

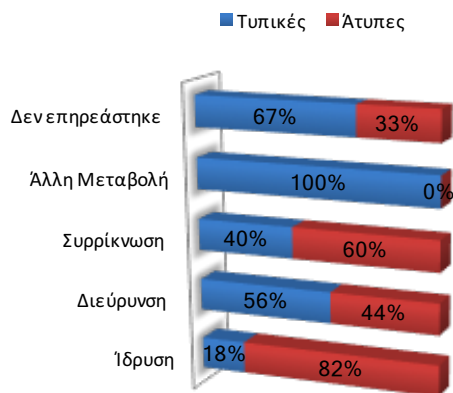
Ανάμεσα στις τυπικές και άτυπες οργανώσεις παρατηρούνται δύο χαρακτηριστικές διαφορές. Η πρώτη αφορά την κατηγορία «ίδρυση με αφορμή την οικονομική κρίση»: από

79. Πρόσθεση των απαντήσεων «Ίδρυση, Διεύρυνση, Συρρίκνωση, Άλλη μεταβολή»

τις έντεκα οργανώσεις που ανήκουν σε αυτή την υποομάδα, οι εννέα είναι άτυπες οργανώσεις και μόνο δύο τυπικές. Το εύρημα αυτό υποδεικνύει ότι η θετική σχέση μεταξύ της κρίσης και της ίδρυσης νέων ομάδων αφορά κατά κύριο λόγο τις άτυπες οργανώσεις (Γράφημα 18).

Η δεύτερη διαφοροποίηση παρουσιάζεται στην απάντηση «δεν επηρεάστηκε το αντικείμενο της ομάδας»: οι τυπικές ομάδες δηλώνουν ανεπηρέαστες από την κρίση σε διπλάσιο ποσοστό από ό,τι οι άτυπες (66,7% των τυπικών έναντι 33,3% των άτυπων). Το αποτέλεσμα αυτό δείχνει ότι οι τυπικές ομάδες παρουσιάζουν μεγαλύτερη σταθερότητα ως προς το αντικείμενό τους και μικρότερη αλληλεπίδραση με την κρίση, από ό,τι οι άτυπες.

Γράφημα 18. Μεταβολή αντικειμένου και τύπος οργανώσεων (%)

Τα παραπάνω ευρήματα θα λέγαμε ότι υποδεικνύουν μικρότερη αλληλεπίδραση των τυπικών ομάδων με τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της κρίσης. Σε γενικές γραμμές οι τυπικές ομάδες είτε παραμένουν ανεπηρέαστες ως προς το αντικείμενό τους είτε το διευρύνουν για να ανταποκριθούν στις ανάγκες που δημιουργούνται λόγω της κρίσης. Αντίθετα οι άτυπες ομάδες παρουσιάζουν περισσότερους τρόπους απόκρισης, καθώς πολλές από αυτές ιδρύονται ακριβώς λόγω της κρίσης, ενώ μόλις το ένα πέμπτο τους δηλώνει ότι παρέμεινε ανεπηρέαστο το αντικείμενο της ομάδας.

Το εύρημα αυτό σχετίζεται πιθανώς με τη δομή και τον τρόπο λειτουργίας των τυπικών ομάδων, οι οποίες διαθέτουν συνήθως πιο χρονοβόρες τυπικές διαδικασίες λήψης

αποφάσεων και περισσότερους περιορισμούς ως προς το αντικείμενό τους.⁸⁰ Επίσης, ο τρόπος ίδρυσής τους είναι πιο περίπλοκος και χρονοβόρος, γεγονός που ερμηνεύει πιθανώς το χαμηλό ποσοστό ίδρυσης τυπικών ομάδων με αφορμή την κρίση.⁸¹ Σε κάθε περίπτωση, η μειωμένη απόκριση των τυπικών ομάδων στην κρίση συμβαδίζει και ενισχύει το εύρημα του Κεφαλαίου 2, που αφορά τη μείωση του αριθμού ίδρυσης νέων σωματείων με αιτήματα προς το κράτος την περίοδο της κρίσης.

Υπ' αυτή την έννοια η διαφορετική απόκριση μεταξύ τυπικών και άτυπων ομάδων στην κρίση -και συγκεκριμένα το μεγαλύτερο ποσοστό άτυπων οργανώσεων που ιδρύονται ακριβώς λόγω αυτής- επιβεβαιώνει την άποψη ότι η μείωση των σωματείων την περίοδο 2009-2012 δεν αφορά συνολική μείωση της κοινωνίας πολιτών.

Μεταβολές στη συμμετοχή

Αντίστοιχα με την προηγούμενη ερώτηση οι οργανώσεις κλήθηκαν να απαντήσουν για το εάν υπήρξε κάποια μεταβολή στον αριθμό των μελών τους την οποία μπορούν να αποδώσουν στην κρίση και, εάν ναι, προς ποια κατεύθυνση ήταν αυτή.

Από τις 50 ομάδες που απάντησαν στο ερώτημα, 22 ομάδες (44%) δήλωσαν ότι ο αριθμός των μελών αυξήθηκε,⁸² επτά ομάδες ότι μειώθηκε (14%) και 20 ομάδες (40%) ότι ο αριθμός των μελών τους δεν μεταβλήθηκε με αφορμή την οικονομική κρίση⁸³ (Γράφημα 19).

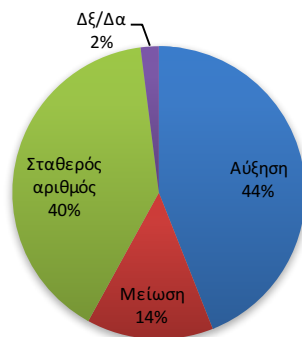
80. Δεν είναι τόσο εύκολο παραδείγματος χάριν για μια τυπική ομάδα να διευρύνει το αντικείμενό της σε θέματα πέραν του καταστατικού της σκοπού. Στα σωματεία αυτό θα απαιτούσε τροποποίηση καταστατικού, δήλωση στο Πρωτοδικείο κ.ο.κ.

81. Δεν αποκλείεται δηλαδή οι τυπικές ομάδες που έχουν προκύψει με αφορμή την κρίση, να μην έχουν ακόμη αναγνωριστεί δικαστικά και εγγραφεί στα οικεία μητρώα, οπότε δεν εμφανίζονται στην έρευνα.

82. Μια ομάδα δήλωσε πως, παρότι ο αριθμός των μελών παρέμεινε ο ίδιος, υπήρξε αύξηση των εθελοντών που δραστηριοποιούνται σε αυτή (Δράση), ενώ σε μία οργάνωση αυξήθηκαν τόσο οι εθελοντές όσο και τα μέλη (PRAXIS).

83. Η ερώτηση 12 ερευνά τη σύνδεση της κρίσης με τη μεταβολή των μελών και όχι την απλή αύξηση που θα μπορούσε να οφείλεται στην αναμενόμενη ανάπτυξη των ομάδων (ιδίως των νέων ομάδων) ή τη μείωση που οφείλεται σε άλλους λόγους. Στην περίπτωση που τα μέλη αυξήθηκαν ή μειώθηκαν χωρίς να διαφαίνεται κάποια σχέση με την κρίση, οι ομάδες απάντησαν «Όχι».

Γράφημα 19. Μεταβολή αριθμού μελών 2009-2014 (%)

Την αύξηση αυτή τα μέλη των οργανώσεων τη συνδέουν με την οικονομική κρίση. Δηλώνουν ότι:

«είναι λογικό λόγω των ακραίων καταστάσεων τις οποίες βιώνουμε»

(Ανοιχτό Δίκτυο)

και ότι

«ο κόσμος αντιλαμβάνεται ότι, αν δεν κινηθεί συλλογικά, δεν θα αλλάξουν τα πράγματα»

(Επιβάτες Θεσσαλονίκης)

Σύμφωνα με άλλες οργανώσεις η αύξηση των μελών αποδίδεται επίσης στον ελεύθερο χρόνο που μπορεί να έχουν κάποιοι ως αποτέλεσμα της αύξησης της ανεργίας αλλά και στην αύξηση της κοινωνικής ευαισθησίας (Praxis)· αποδίδεται επίσης στην αύξηση των αναγκών των μελών, η οποία τα κάνει να προσεγγίζουν περισσότερο ομάδες στις οποίες ανήκουν, αναζητώντας τρόπους για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που έχει επιφέρει η κρίση σε όλα τα πεδία της ζωής τους. Η καταφυγή στην κοινωνία πολιτών ως μέσο «έσχατης λύσης», όπως την επισημαίνει η Σημίτη (Simiti, 2017), γίνεται εμφανής στα λόγια της Ένωσης Τυφλών Βορείου Ελλάδος «...δυστυχώς η ανάγκη μας κάνει».

Αλλά και ο τοπικός χαρακτήρας πολλών ομάδων συνετέλεσε θετικά, αφού είναι πιο εύκολο για τα άτομα να προσεγγίσουν την ομάδα για βοήθεια καθώς ξέρουν ότι «κάπου μαζεύονται οι άνθρωποι για το κοινό καλό» (Ανοιχτή Συνέλευση Κατοίκων Ευζώνων/Φαλήρου/Σχ.Τυφλών).

Αντίθετα η μείωση των μελών οφείλεται σύμφωνα με τις ομάδες στην απογοήτευσή τους καθώς, σύμφωνα με την άποψη ενός στελέχους, παρότι οι άνθρωποι διατηρούν το

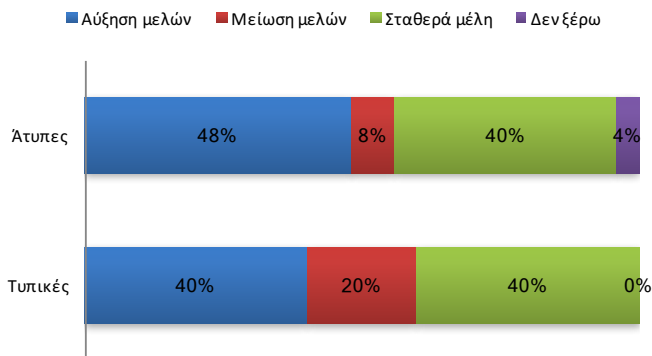
ενδιαφέρον τους για τα κοινά, τα μέλη δεν αυξάνονται γιατί «[ο κόσμος] έχει χάσει το κουράγιο του» (Φίλοι Πρασίνου).

Κάποιες ομάδες θεωρούν ότι ειδικότερα κατά την περίοδο της κρίσης ο ατομικισμός εντείνεται, καθώς «η κρίση κάνει τους ανθρώπους να κοιτάνε τον εαυτό τους» (Καταφύγιο Γυναικας), ενώ σημαντικό ρόλο παίζει και η έλλειψη χρημάτων και χρόνου λόγω του καθημερινού αγώνα για την επιβίωση (ΠΡΩΣΚΑΛΟ). Σε συσσωματώσεις κινηματικού τύπου «δεν πληρώνω» (Διόδια Στοπ και Επιβάτες Στοπ) η αποθάρρυνση της συμμετοχής των μελών συνδέεται με την ποινικοποίηση της δράσης τους και οι ομάδες δηλώνουν ότι τα μέλη προσχώρησαν σε συγγενείς, μη ποινικοποιημένες δράσεις, όπως στην ομάδα «Ακρίβεια Στοπ».

Από τις δηλώσεις των μελών αντιλαμβανόμαστε ότι το ίδιο το γεγονός της ανεργίας ή της εργασιακής επισφάλειας δεν οδηγεί στη μεταβολή της συμμετοχής των μελών προς μια κατεύθυνση. Η απώλεια εργασίας, για παράδειγμα, μπορεί να λειτουργήσει ενθαρρυντικά ή να αποθαρρύνει την ενασχόληση με την κοινωνία πολιτών. Στις απαντήσεις των μελών διαφαίνεται η διαφοροποίηση της αντίληψής τους για τον ρόλο της κοινωνίας πολιτών και της σχέσης της με το κράτος. Κάποια μέλη αντιμετωπίζουν τη συμμετοχή στις οργανώσεις ως συμπληρωματική δευτερεύουσα δραστηριότητα, που δεν σχετίζεται με την αντιμετώπιση των αναγκών τους, ενώ κάποια άλλα αντιλαμβάνονται την κοινωνία πολιτών ως ένα χώρο συλλογικής διαχείρισης και ικανοποίησης των αιτημάτων τους.

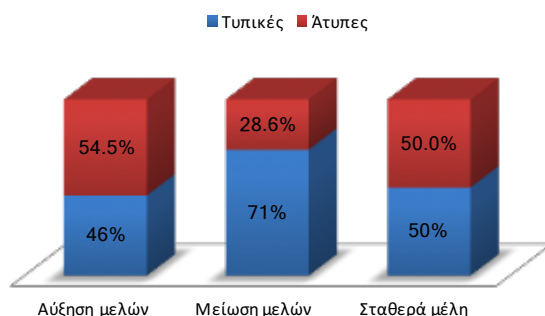
Ανάμεσα σε τυπικές και άτυπες ομάδες παρατηρούνται μικρές διαφοροποιήσεις: στις τυπικές οργανώσεις ο αριθμός ομάδων που δήλωσε είτε αύξηση μελών είτε μη μεταβολή του αριθμού τους είναι ο ίδιος (από δέκα οργανώσεις ήτοι από 40% της κατηγορίας) και πέντε οργανώσεις (20% της κατηγορίας) δήλωσαν μείωση του αριθμού των μελών. Στις άτυπες οργανώσεις δώδεκα (ποσοστό 48% της κατηγορίας) δήλωσαν αύξηση μελών, δέκα μη μεταβολή του αριθμού (40%) και δύο οργανώσεις (8%) μείωση του αριθμού των μελών τους ενώ μία δήλωσε άγνοια (Γράφημα 20).

Γράφημα 20. Τυπικές και άτυπες οργανώσεις και μεταβολή μελών (%)

Ακολουθώντας, εντός της κατηγορίας «αύξηση μελών» ποσοστό 54,5% είναι άτυπες οργανώσεις, έναντι 45,5% των τυπικών, ενώ στην κατηγορία «καμία μεταβολή» (σταθερά μέλη) τα ποσοστά άτυπων και τυπικών οργανώσεων είναι ίσα. Μεγάλη απόκλιση παρατηρείται στην περίπτωση της μείωσης του αριθμού των μελών, η οποία αφορά κατά το μεγαλύτερο μέρος (71,4%) τυπικές οργανώσεις έναντι 28,6% των άτυπων (Γράφημα 21).

Γράφημα 21. Μεταβολή αριθμού μελών τυπικών και άτυπων οργανώσεων (%)

Μια πιθανή ερμηνεία για τη μείωση των μελών στις τυπικές οργανώσεις είναι η υποχρέωση καταβολής συνδρομής, την οποία συνεπάγεται η ιδιότητα του μέλους των τυπικών ομάδων.⁸⁴ Το αποτέλεσμα αυτό βρίσκεται στην ίδια κατεύθυνση με τα ευρήματα της προηγούμενης ερώτησης, υποδεικνύοντας μια αντίστροφη σχέση μεταξύ της όξυνσης της οικονομικής κρίσης και της ανάπτυξης των τυπικών οργανώσεων. Η μείωση των μελών των τυπικών ομάδων ενδέχεται να υποδεικνύει τη μετατόπισή τους προς άτυπες μορφές δράσης και την ίδρυση ή διεύρυνση άτυπων οργανώσεων, ακολουθώντας την τάση μεταστροφής της συλλογικής δράσης σε άτυπες μορφές οργάνωσης, σύμφωνα με τη σχετική υπόθεση εργασίας.

Συμμετοχή στις συγκεντρώσεις των «Αγανακτισμένων» και σε διαμαρτυρίες κατά του Μνημονίου

Η εξέταση της συμμετοχής των οργανώσεων σε συλλογικές κινητοποιήσεις αφορά την εξωστρέφειά τους, την ανταπόκρισή τους στην οικονομική κρίση και στην πολιτικοποίηση της κοινωνίας πολιτών. Πιο συγκεκριμένα οι οργανώσεις ρωτήθηκαν εάν έλαβαν μέρος ως ομάδα σε κάποια από τις κινητοποιήσεις των «Αγανακτισμένων» στην πλατεία

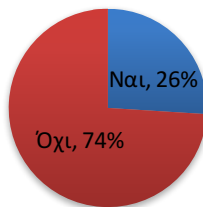
84. Παρόλα αυτά πολλές τυπικές ομάδες δήλωσαν ότι έχουν «παγώσει» τη συνδρομή, για να αποφύγουν ακριβώς αυτή τη μείωση μελών.

του Λευκού Πύργου στη Θεσσαλονίκη (Μάιο-Αύγουστο 2011) ή σε κάποια συλλογική διαμαρτυρία κατά του μνημονίου ή άλλης δημόσιας πολιτικής ή νομοσχεδίου.

Σε γενικές γραμμές η συμμετοχή των οργανώσεων κινείται γύρω στο ένα τέταρτο με ένα πέμπτο του συνόλου του δείγματος.

Λίγο περισσότερες από το ένα τέταρτο⁸⁵ (26,1%) δήλωσαν ότι συμμετείχαν στις συγκεντρώσεις στον Λευκό Πύργο είτε με την απλή παρουσία ως συλλογικότητα είτε παρέχοντας πληροφόρηση για τη δράση της ομάδας στα άτομα της πλατείας. Αντίθετα η πλειοψηφία των οργανώσεων (34 οργανώσεις, ποσοστό 73,9%) δήλωσαν ότι δεν συμμετείχαν σε αυτές τις συγκεντρώσεις (Γράφημα 22).

Γράφημα 22. Συμμετοχή οργανώσεων στους «Αγανακτισμένους» (%)

Σε παρόμοια επίπεδα, ελαφρώς χαμηλότερα, κινείται και η συμμετοχή οργανώσεων σε συλλογικές διαμαρτυρίες κατά του μνημονίου και λοιπών δημόσιων πολιτικών της περιόδου της κρίσης. Μεταξύ των διαμαρτυριών που αναφέρθηκαν από τις οργανώσεις είναι οι πορείες κατά του μνημονίου και του πολυνομοσχεδίου στις 19 και 20 Οκτωβρίου 2011, κατά των μεταλλείων στις Σκουριές (2012, 2013) και κατά του κλεισίματος της ΕΡΤ (Ιούνιος 2013). Λίγο περισσότερο από το ένα πέμπτο των οργανώσεων (22%) δήλωσαν συμμετοχή σε κάποιες από τις κινητοποιήσεις αυτές, έναντι 39 οργανώσεων (ποσοστό 78%)⁸⁶ που δήλωσαν ότι δεν συμμετείχαν σε παρόμοιες κινητοποιήσεις ως οργάνωση (Γράφημα 23). Αυτό βέβαια δεν αποκλείει τη συμμετοχή των μελών της οργάνωσης ατομικά στις κινητοποιήσεις. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά μια οργάνωση (ΠΕΡΚΑ.) «δεν πάμε ως ομάδα, αλλά συναντιόμαστε εκεί».

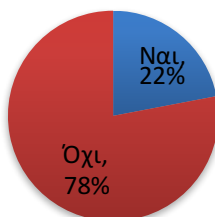
Σε σχέση με τη χρονική στιγμή λήψης των συνεντεύξεων δεν παρατηρείται διαφοροποίηση ανάμεσα στις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στο πρώτο (2011-2012) και το δεύτερο κύμα (2012-2013) καθώς από τις έντεκα οργανώσεις που δήλωσαν ότι συμμετείχαν, οι έξι αποτελούν οργανώσεις του πρώτου κύματος συνεντεύξεων. Αυτό δεν φαίνεται παράδοξο καθώς, σύμφωνα με τους Σερεντεδάκη και Κουφίδη (2016), ο πρώτος κύκλος διαμαρτυριών πραγματοποιήθηκε τα έτη 2011-2012. Δεν μπορούμε να

85. Τέσσερις (4) από τις άτυπες οργανώσεις ιδρύθηκαν μετά το καλοκαίρι του 2011.

86. Κάποιες από τις ομάδες (π.χ. ΠΕΡΚΑ) δήλωσαν: «δεν πάμε ως ομάδα, αλλά συναντιόμαστε εκεί».

αποκλείσουμε ωστόσο την πιθανότητα ο αριθμός των οργανώσεων που συμμετείχε σε διαμαρτυρίες να ήταν αυξημένος, εάν το ερώτημα υποβαλλόταν στο σύνολο των οργανώσεων μετά το 2013.⁸⁷

Γράφημα 23. Συμμετοχή σε συλλογικές διαμαρτυρίες (%)

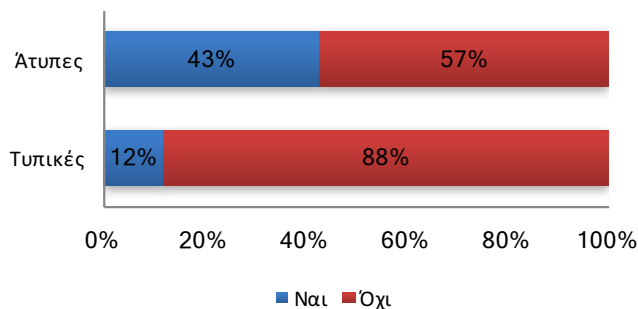

Η διαφοροποίηση ανάλογα με τον τύπο είναι και στις δύο περιπτώσεις σημαντική. Παρά την καταγεγραμμένη παρουσία τριτοβάθμιων οργανώσεων όπως η ΓΣΕΕ και η ΑΔΕΔΥ στο Σύνταγμα (Simiti, 2016), στη Θεσσαλονίκη μόνο τρία από τα σωματεία του δείγματος⁸⁸ δήλωσαν ότι συμμετείχαν στους «Αγανακτισμένους», έναντι 22 οργανώσεων (88%) που δεν μετείχαν. Από την πλευρά των άτυπων ποσοστό 43% δήλωσε ότι συμμετείχε, έναντι 12 οργανώσεων (57% της κατηγορίας) που δεν συμμετείχαν (Γράφημα 24).

87. Όπως αναφέρθηκε στην οικεία παράγραφο των μεθοδολογικών περιορισμών, οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Αυτό εγείρει το ζήτημα της διαφοροποίησης των απαντήσεων, κυρίως ενόψει του γεγονότος ότι από το πρώτο κύμα συνεντεύξεων (11/11-07/12) έως το τελευταίο (05/13-02/14), υπήρξαν αρκετές συλλογικές διαμαρτυρίες στις οποίες οι οργανώσεις θα μπορούσαν να έχουν πάρει μέρος και να μην έχουν καταγραφεί, όπως για παράδειγμα για το κλείσιμο της ΕΡΤ3 ή για συγκεντρώσεις για τις Σκουριές.

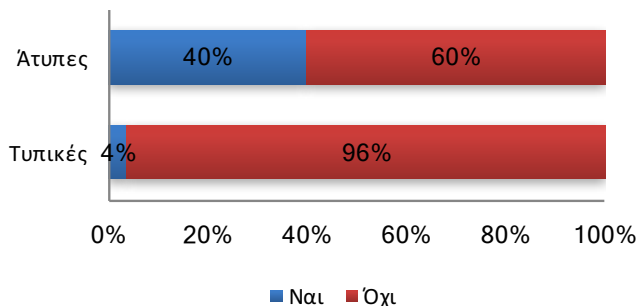
88. Πρόκειται για τις οργανώσεις «Πολιτιστικός Περιβαλλοντικός Σύλλογος Καρατάσου», «Σώμα Φίλων ΑΜΕΑ Δράση για το Κάτι Άλλο» και «Ένωση Τυφλών Βορείου Ελλάδος».

Γράφημα 24. Τυπικές και άτυπες οργανώσεις και συμμετοχή στους «Αγανακτισμένους» (%)

Όσον αφορά λοιπές συλλογικές διαμαρτυρίες, ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι μόνο μία από τις 25 τυπικές οργανώσεις δήλωσε ότι συμμετείχε συλλογικά ως οργάνωση. Αντίθετα, δέκα από τις 25 άτυπες οργανώσεις δήλωσαν ότι έλαβαν μέρος σε άλλες διαμαρτυρίες που σχετίζονταν με πολιτικές της περιόδου της κρίσης, έναντι 15 που δήλωσαν ότι δεν συμμετείχαν (Γράφημα 25).

Γράφημα 25. Τυπικές και άτυπες οργανώσεις και συμμετοχή σε διαμαρτυρίες (%)

Είναι εμφανές ότι από τις οργανώσεις που συμμετείχαν στους «Αγανακτισμένους» και σε διαμαρτυρίες η μεγάλη πλειοψηφία είναι άτυπες.

Η ελάχιστη διαφορά στα ποσοστά συμμετοχής στις διαμαρτυρίες σε σύγκριση με τα ποσοστά συμμετοχής στους «Αγανακτισμένους» είναι δυνατό να αποδοθεί στον χαρακτήρα κάθε διαμαρτυρίας. Για παράδειγμα, η μαζικότητα των «Αγανακτισμένων» και η απουσία συγκεκριμένων αιτημάτων θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο συμμετοχής για ομάδες που επιθυμούν απλώς να ακουστεί η φωνή τους, χωρίς να αποκλίνουν από

το αντικείμενό τους. Θα ήταν λογικό να υποθέσει κανείς ότι οι άτυπες ομάδες, ακριβώς επειδή δεν διαθέτουν καταστατικό, δεν δεσμεύονται ως προς το αντικείμενό τους και έχουν την ευελιξία να συμμετέχουν, σε δοκιμαστική ή μόνιμη βάση, σε διάφορες συναντήσεις και να λάβουν μέρος στις διεργασίες καθορισμού του σκοπού τους. Αντίθετα η ύπαρξη καταστατικού σκοπού και αντικείμενου καθιστά τις τυπικές οργανώσεις λιγότερο συμβατές με κινητοποιήσεις χωρίς συγκεκριμένο χαρακτήρα, όπως οι «Αγανακτισμένοι», ή ειδικού χαρακτήρα αλλά διαφορετικού σκοπού, όπως οι διαμαρτυρίες κατά του μνημονίου, κατά του «μαύρου» στην ΕΡΤ, των μεταλλείων στις Σκουριές κ.ο.κ.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η απάντηση της «Επιτροπής Κατοίκων Κέντρου», η οποία δήλωσε ότι η ίδρυση της οργάνωσης ήταν αποτέλεσμα των συναντήσεων που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια των συγκεντρώσεων, καθώς τα άτομα συνειδητοποίησαν ότι είχαν κοινούς στόχους και ήθελαν να τους διεκδικήσουν.

Περαιτέρω η συμμετοχή των ομάδων στους «Αγανακτισμένους» και σε διάφορες διαμαρτυρίες φαίνεται να συνδέεται στενά με την χρονολογία ίδρυσής τους, καθώς μόνο μία (η Ένωση Τυφλών Βορείου Ελλάδας) από τις δώδεκα οργανώσεις που έλαβαν μέρος στις συγκεντρώσεις των «Αγανακτισμένων» ιδρύθηκε πριν από το 2007 και ποσοστό 98% των οργάνωσης που συμμετείχαν σε λοιπές διαμαρτυρίες ιδρύθηκε την περίοδο 2008-2013. Τα ευρήματα αναδεικνύουν την τάση ανάπτυξης άτυπων οργάνωσης με κινηματικά χαρακτηριστικά μετά το 2007.

3.3. Συμπεράσματα

Ο τύπος ως βασικό στοιχείο διαφοροποίησης της δράσης των ομάδων και της στάσης τους απέναντι στο κράτος την περίοδο της κρίσης

Η έρευνα ανέδειξε ότι ο τύπος της οργάνωσης είναι μια σύνθετη, ουσιαστική και συνειδητή επιλογή των ομάδων, η οποία συνδέεται στενά με τον τρόπο λειτουργίας, τη θέση και τη στάση τους στο υπάρχον πολιτικό σύστημα. Μεταξύ των οργάνωσης παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τους λόγους επιλογής της τυπικής ή άτυπης μορφής, οι οποίες διευκολύνουν την προσέγγιση του ερωτήματος που έχει διατυπωθεί (Huliaras, 2014) σχετικά με το γιατί κάποιες από τις «ισχυρές» άτυπες συσσωματώσεις δεν μετατρέπονται σε τυπικές ομάδες. Η απάντηση θα πρέπει να αναζητηθεί στην αντίληψη των ομάδων για το συμβολισμό και τα χαρακτηριστικά κάθε τύπου.

Πιο συγκεκριμένα για τις τυπικές οργανώσεις τα κριτήρια επιλογής είναι κυρίως η δυνατότητα παρέμβασης στον δημόσιο διάλογο και η ισχυροποίηση της θέσης τους ως συνομιλητριών του κράτους, μέσω της απόκτησης νομικής προσωπικότητας, η διασφάλιση διάρκειας και «σοβαρότητας», η δυνατότητα δικαστικής εκπροσώπησης, η διαφάνεια

στην οικονομική διαχείριση και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Ταυτόχρονα η απόκτηση νομικού τύπου συνεπάγεται τη δυνατότητα πρόσβασης σε κρατικές ή ευρωπαϊκές δεξαμενές χρηματοδότησης.

Αντίθετα στην περίπτωση των άτυπων οργανώσεων το βασικό κριτήριο αποφυγής απόκτησης νομικού τύπου είναι η επιθυμία ανεξαρτησίας από το κράτος και το κομματικό σύστημα, αλλά και η άρνηση ένταξης στα συστήματα χρηματοδότησης από το κράτος και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Περαιτέρω η επιλογή των ομάδων να παραμείνουν άτυπες συνδέεται και με το γεγονός ότι η έλλειψη νομικής μορφής διευκολύνει τη συμμετοχή πολιτών στις δράσεις αλλά και στις βασικές αποφάσεις τους, πράγμα που επιτρέπει ενδεχόμενη διεύρυνση της βάσης τους· τους προσδίδει επίσης μεγαλύτερη ελευθερία δράσης και διευρύνει τα διαθέσιμα μέσα έκφρασής τους, στα οποία μπορεί να συμπεριλαμβάνονται και αντισυμβατικά ή ριζοσπαστικά μέσα, στο όριο της νομιμότητας. Τέλος ένα σημαντικό ποσοστό άτυπων ομάδων δεν αποκτά τύπο γιατί δεν έχει χρειαστεί ακόμη, δεν αποκλείουν δηλαδή την πιθανότητα να αποκτήσουν νομική προσωπικότητα στο μέλλον. Το στοιχείο αυτό είναι ενδεικτικό της ευμεταβλησίας των οργανώσεων για λόγους αποτελεσματικότητας των διεκδικήσεων.

Θα πρέπει πάντως να επισημανθεί ότι κατά την παρακολούθηση της δράσης των οργανώσεων εντοπίστηκαν στοιχεία που έρχονται σε αντίθεση με τις δηλώσεις τους περί ανεξαρτησίας από το κράτος και το κομματικό σύστημα. Ειδικότερα, η αλληλεπίδραση κάποιων άτυπων οργανώσεων με το τότε ανερχόμενο σε ποσοστά κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ απαιτεί σε βάθος περαιτέρω έρευνα.

Σε κάθε περίπτωση ένα ποσοστό 20% του συνολικού δείγματος εμφανίζεται να αρνείται συνειδητά κάθε σχέση με το κράτος, ενώ επιδιώκει εναλλακτικά οργανωσιακά και συναλλακτικά πρότυπα, βασισμένα στις αρχές της άμεσης δημοκρατίας, της αυτο-οργάνωσης και του εθελοντισμού. Σύμφωνα με τους/τις συνεντευξιαζόμενους/ες η ίδια η δράση των ομάδων συνιστά άμεση αντίδραση στα παραδοσιακά πρότυπα της σχέσης κράτους-κοινωνίας πολιτών, από τα οποία επιθυμούν να αποδράσουν και να προστατευτούν μέσω της άρνησης του παραδοσιακού τύπου. Η πρακτική αυτή τους δίνει τη δυνατότητα να οργανώσουν δράσεις που βρίσκονται στην γκρίζα ζώνη του νόμου και της διοίκησης, οι οποίες είτε επαναπροσδιορίζουν υφιστάμενες δομές πολιτικής συμμετοχής είτε εφευρίσκουν νέες.

Θα λέγαμε ότι η ίδια αυτή επιλογή της μη τυπικής οργάνωσης συνιστά μια πρώτη δημόσια δήλωση, μια *στρατηγική θεσμική απόφαση* της ομάδας για τη σχέση της με το κράτος (Najam, 2000) και μια πρώτη αντίδραση στις παραδοσιακές μορφές πολιτικής συμμετοχής. Υπό αυτή την έννοια και υπό μια γκραμισιανή θεώρηση θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι η είσοδος των άτυπων οργανώσεων στην αρένα της κοινωνίας πολιτών εντάσσεται στην πάλη για ιδεολογική ηγεμονία εντός της. Ανάγει δε τη σχέση με το κράτος σε σημαντικό κριτήριο που επηρεάζει τη δομή της οργάνωσης.

Ο έλεγχος της χρονολογίας ίδρυσης αναδεικνύει τον βραχύ βίο και την επικαιρικότητά

των άτυπων οργανώσεων. Η μεγάλη διαφορά του ποσοστού ιδρύσεων για το διάστημα 2010-2014 μεταξύ άτυπων και τυπικών οργανώσεων για την περίοδο μετά το 2010 δεν μπορεί παρά να ιδωθεί ως ενδεικτική της τάσης πολλαπλασιασμού των άτυπων οργανώσεων, που λειτουργεί αντισταθμιστικά στη μείωση του αριθμού ίδρυσης τυπικών οργανώσεων με αίτημα, όπως αυτή τεκμηριώθηκε στο Κεφάλαιο 2.

Όσον αφορά τη συμμετοχή στις οργανώσεις, έγινε φανερό ότι αυτές χειρίζονται με διαφορετικό τρόπο τόσο τη στρατηγική απόκτησης νέων μελών όσο και τον τρόπο καταγραφής τους. Η υπεροχή σε μέλη των άτυπων οργανώσεων συνδυάζεται και με την ποιοτική διαφοροποίηση μεταξύ των μελών των άτυπων και των τυπικών ομάδων, καθώς στις άτυπες ομάδες η ιδιότητα του μέλους συνάγεται στην πράξη και όχι μέσω της εγγραφής.

Αναφορικά με τον τρόπο λήψης αποφάσεων στο εσωτερικό των ομάδων, οι απαντήσεις δείχνουν μια τάση διεύρυνσης της πλειοψηφίας στις βασικές αποφάσεις με την επιδίωξη ομοφωνίας στα μέλη του ΔΣ/Συντονιστικού. Περαιτέρω, στην περίπτωση των άτυπων οργανώσεων, πάνω από τις μισές θέτουν το σύνολο των θεμάτων στη γενική συνέλευση προς απόφαση, ενώ από τις οργανώσεις που αποφασίζουν μέσω συντονιστικής ομάδας περίπου οι μισές δηλώνουν ότι επιδιώκουν τη συναίνεση ή την ομοφωνία των μελών της. Η διαφοροποίηση μεταξύ τυπικών και άτυπων ομάδων είναι αναμενόμενη λόγω του θεσμικού πλαισίου που ισχύει για τις πρώτες, οι οποίες συνήθως δεσμεύονται από καταστατική υποχρέωση να αποφασίζουν μέσω διοικητικού συμβουλίου. Επιβεβαιώνεται δε η επιδίωξη της άμεσης δημοκρατίας, που διέπει τις άτυπες οργανώσεις ως αποφασιστικό κριτήριο για την ίδρυσή τους. Η διευρυμένη συμμετοχή των μελών τόσο στις άτυπες όσο και στις τυπικές οργανώσεις σχετίζεται θετικά με την πρόσφατη χρονολογία ίδρυσης, και ενισχύει τη θεώρηση της κοινωνίας πολιτών ως προνομιακού χώρου για την ανάπτυξη της πολιτικής συμμετοχής και της δημοκρατίας. Το εύρημα αυτό συνδέεται με την επιδίωξη μέρους της κοινωνίας πολιτών να εισάγει αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες λήψης απόφασης, συγκρουόμενη με τα παραδοσιακά πρότυπα συλλογικής οργάνωσης.

Όσον αφορά τη δικτύωση των οργανώσεων, παρατηρήθηκε μεγαλύτερη δικτύωση από τις τυπικές παρά από τις άτυπες οργανώσεις. Το εύρημα αυτό είναι ενδεικτικό του σκοπού των τυπικών οργανώσεων, που είναι η μεγιστοποίηση της επιρροής τους καθώς και της σταθερότητας του αντικειμένου και του τρόπου λειτουργίας τους. Αντίθετα η ανάγκη αυτονομίας που διατύπωσαν οι άτυπες ομάδες τις καθιστά επιφυλακτικές σε σχήματα δικτύωσης, ενώ ο ρευστός χαρακτήρας των μέσων και των σκοπών ενδέχεται να δυσχεραίνει περαιτέρω την ένταξή τους σε δίκτυα.

Περαιτέρω, τα ευρήματα υποδεικνύουν μια θετική σχέση μεταξύ της κρίσης και της ανάπτυξης των ομάδων, επιβεβαιώνοντας την αντίληψη περί «έκρηξης» της κοινωνίας πολιτών, κυρίως μέσω της διεύρυνσης του αντικειμένου υφιστάμενων οργανώσεων προς την κατεύθυνση κοινωνικών παροχών. Αναδείχθηκε επίσης η σύνδεση της κρίσης με την ίδρυση άτυπων οργανώσεων ως ανταπόκριση σε αυτή. Όσον αφορά τις μεταβολές σε

μέλη, από τις μαρτυρίες προέκυψε ότι η αύξηση ή η μείωση των μελών των οργανώσεων λόγω της κρίσης συνδέεται κυρίως με την θεώρηση ή μη της κοινωνίας πολιτών ως χώρου διαχείρισης αιτημάτων και ικανοποίησης αναγκών.

Τα ευρήματα αυτά φαίνεται να ερμηνεύουν ως ένα βαθμό τη μείωση των τυπικών οργανώσεων που διαθέτουν αιτήματα την περίοδο της κρίσης, όπως αυτή παρουσιάστηκε στο Κεφάλαιο 2, και να ενισχύουν την άποψη της διοχέτευσης της συλλογικής κινητοποίησης σε άτυπες μορφές δράσης. Η ερμηνεία αυτή ενισχύεται και από τη χαμηλότερη ανταπόκριση των τυπικών οργανώσεων στην κρίση, όπως αυτή προέκυψε από τις μεταβολές στο αντικείμενο και στα μέλη των οργανώσεων.

Εκτίμηση της παρούσας μελέτης είναι ότι σημαντική παράμετρο αποτελεί η στάση που οι οργανώσεις είναι διατεθειμένες να διαμορφώσουν απέναντι στο κράτος και τις δημόσιες πολιτικές, όπως αυτή αποτυπώνεται από τη συμμετοχή σε κινήματα πλατειών και σε άλλες συλλογικές διαμαρτυρίες. Οι τυπικές οργανώσεις, στην προσπάθειά τους να ισχυροποιήσουν τη θέση τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, διατηρούν ένα χαμηλό προφίλ όσον αφορά κινήσεις που αμφισβητούν βασικές πολιτικές αποφάσεις της κυβέρνησης, όπως για παράδειγμα η υπογραφή του μνημονίου. Παρότι τα μέλη τους δεν αποκλείεται να λάβουν μέρος μεμονωμένα σε διάφορες μορφές συλλογικής διαμαρτυρίας, οι ίδιες οι οργανώσεις δε συμμετέχουν ως τέτοιες, καθώς αυτό θα τους προσέδιδε αντιπολιτευτικό χαρακτήρα και θα υπονόμευε τον σκοπό ύπαρξής τους.

Αντίθετα, οι άτυπες οργανώσεις, εγγενώς τοποθετημένες εκτός της σχέσης με το κράτος, υιοθετούν πιο εύκολα αντιπολιτευτική ή αντικρατική στάση, επιβεβαιώνοντας τον λόγο για τον οποίο πολλές από αυτές δήλωσαν ότι παραμένουν άτυπες. Η συμμετοχή στους «Αγανακτισμένους» και σε λοιπές διαμαρτυρίες ενισχύει περαιτέρω την άποψη της απόκλισης του προφίλ των νεότερων οργανώσεων από τις παραδοσιακές θεσμικοποιημένες οργανώσεις και της διασύνδεσής τους με το κράτος.

Ως εκ τούτου, η άποψη περί ανάπτυξης της κοινωνίας πολιτών κατά την περίοδο από το 2008 έως το 2014 θα πρέπει να σχετικοποιηθεί, λαμβάνοντας υπόψη τα διαφορετικά προφίλ οργανώσεων, ιδιαίτερα σε σχέση με τον τύπο τους, ο οποίος αποτελεί δημόσια δήλωση των οργανώσεων και σημαντικό παράγοντα διαφοροποίησης των χαρακτηριστικών, της δράσης τους και της σχέσης τους με το κράτος. Ιδίως όταν τα χαρακτηριστικά και η δράση των άτυπων οργανώσεων τις καθιστούν βασικό πυλώνα -και όχι συμπληρωματική όψη- της κοινωνίας πολιτών την περίοδο αναφοράς.

Αντι-οργανώσεις

Οι συνεντεύξεις ανέδειξαν μια ξεχωριστή κατηγορία οργανώσεων οι οποίες έχουν ως χαρακτηριστικό την ανάγκη αποταύτισης από τις παραδοσιακές οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών, τον τρόπο διαχείρισης των αιτημάτων και την υφιστάμενη σχέση συνδιαλλαγής με το κράτος. Η ανάγκη αυτή υπαγορεύεται συχνά από την πρόθεση εισαγωγής νέων στοιχείων και παραδειγμάτων, όπως η διεύρυνση της συναίνεσης στις αποφάσεις, η αυτο-οργάνωση, η εφαρμογή εναλλακτικών συστημάτων διαχείρισης της καθημερινότητας, η χρήση αντισυμβατικών και ριζοσπαστικών μέσων δράσης, η κατάργηση κάθε είδους ιεραρχιών, σκοποί που δυσχεραίνονται από το ισχύον νομικό πλαίσιο που διέπει τις τυπικές οργανώσεις υπακούοντας σε ένα κανονιστικό, τοκβιλιανό πρότυπο της κοινωνίας πολιτών.

Στις άτυπες αυτές οργανώσεις η ανάγκη αυτή εκφράζεται πρωτίστως με τη συνειδητή άρνηση της απόκτησης νομικού τύπου, καθώς η *οργάνωση* που συνδέεται με το κανονιστικό αυτό πλαίσιο αποτελεί στοιχείο στο οποίο αντιτίθενται για τυπικούς και ουσιαστικούς λόγους. Προσεγγίζουν την έννοια της «αντι-οργάνωσης» των Burrell και Morgan (1979) ως προς το ότι προτάσσουν τον *τρόπο* οργάνωσης έναντι άλλων χαρακτηριστικών της κοινωνίας πολιτών και τον αντιλαμβάνονται ως μέρος ενός ολοκληρωμένου προτύπου λειτουργίας της και σχέσης της με το κράτος.

Ωστόσο υπάρχουν και τυπικές οργανώσεις οι οποίες αποστασιοποιούνται συνειδητά από τα κανονιστικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας πολιτών με την έννοια που αυτά απαντώνται στην προσέγγιση της νέο-τοκβιλιανής θεώρησης και υιοθετούν νέες αντιλήψεις, λειτουργίες και μεθόδους δράσης εμποτισμένες με κινηματικά χαρακτηριστικά. Έτσι εφαρμόζουν αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, επιδεικνύουν αντιπολιτευτική στάση, επιλέγουν μη συμβατικά μέσα δράσης, σε μια προσπάθεια απομάκρυνσης από τη διαλογική σχέση με το κράτος. Υπό την έννοια αυτή ένα μέρος των τυπικών οργανώσεων εμπίπτει και αυτό στην έννοια της αντι-οργάνωσης.

Πολλές από τις αντι-οργανώσεις ανήκουν στην κατηγορία των εναλλακτικών πολιτικών και οικονομικών χώρων (Καβουλάκος και Γκριτζάς, 2015) είτε εμποτίζονται από την ιδεολογία των κοινών [commons] (Κιουπκιολής, 2015). Άλλες πάλι κινούνται στον χώρο ανάμεσα στα κινήματα και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, δανειζόμενες στοιχεία αλλά μη ταυτιζόμενες με καμία από τις δύο αυτές μορφές της κοινωνίας πολιτών.

Το ότι οι αντι-οργανώσεις αρνούνται την παραδοσιακή σχέση με το κράτος, δε σημαίνει ότι δε διατυπώνουν αιτήματα. Τα αιτήματά τους δεν είναι πάντα άμεσα και συγκεκριμένα και δεν περιορίζονται στην απαίτηση ικανοποίησής τους από το κράτος, αντιθέτως στοχεύουν πολλές φορές στη διαχείρισή τους με ίδια μέσα ή εκφράζονται έμμεσα. Ενέχουν ως αιτήματα και τον τρόπο επίλυσής τους, χωρίς η επίλυση αυτή να είναι συμπληρωματική προς τις λειτουργίες του κράτους. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ένα μέλος της Πρωτοβουλίας για την Κοινωνική Διαχείριση των Απορριμμάτων και του BioScoop- Κοινωνικό Παντοπωλείο:

«Σε όλα αυτά τα εγχειρήματα που προσωπικά συμμετέχω δεν λέμε μονάχα «όχι» σε κάτι, λέμε «όχι» σε κάτι, αλλά πάντα υπάρχει μια πρόταση εναλλακτική, την οποία δεν την ζητάμε ή την αναθέτουμε σε κάποιον να την κάνει, την κάνουμε εμείς, είναι μια πρόταση για να την κάνουμε εμείς οι ίδιοι. Λέμε ότι «όχι» στην αύξηση τιμών με τα σουπερμάρκετ και τις αλυσίδες των σούπερ μάρκετ, λέμε «όχι» σ' αυτό και λέμε «ναι» σε ένα συνεταιριστικό σούπερ παντοπωλείο και το κάνουμε εμείς. Και θα 'χουμε χαμηλές τιμές και υψηλής ποιότητας προϊόν».

Η διαχείριση των αιτημάτων από την ίδια την ομάδα συνεπάγεται επομένως την ευθεία αμφισβήτηση του κράτους ως φορέα ικανοποίησής τους, ρόλος ο οποίος δίνει στο κράτος την εξουσία της χειραγώγησης των οργανώσεων μέσω της επιλεκτικής ικανοποίησης των αιτημάτων τους, κάτι που, σύμφωνα με σχετική βιβλιογραφία, παρατηρείται στην Ελλάδα ήδη από τα πρώτα χρόνια μετάβασης στη δημοκρατία (Λουκίδου και Σωτηρόπουλος, 2015).

Συνδέεται επίσης με την αναγωγή των αιτημάτων τους από υλιστικά σε μεταϋλιστικά, με την έννοια που ανέπτυξε στο έργο του ο Ronald Inglehart.⁸⁹ Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το αίτημα της Κίνησης 136 κατά της ιδιωτικοποίησης του νερού. Το αίτημα διατυπώνεται καταρχάς ως το δικαίωμα σε ασφαλές και προσιτό οικονομικά νερό, αλλά εμπεριέχει την ευρύτερη αναφορά στην ανάγκη της διατήρησης του δημόσιου χαρακτήρα του. Τα αιτήματα αυτά εκφράζονται τόσο μέσω της διαμαρτυρίας σε κάθε απόπειρα ιδιωτικοποίησης της Ε.Υ.Α.Θ., όσο και μέσω της δράσης εξοικονόμησης των πόρων μέσω συνεταιρισμών και ιδιωτών για την εξαγορά του μεριδίου της εταιρείας σε περίπτωση που αυτή δημοπρατηθεί.

Η συνύπαρξη υλιστικών αξιών με μεταϋλιστικές δημιουργεί συχνά εντάσεις στο εσωτερικό των οργανώσεων, που σχετίζονται με την αντίθεση μεταξύ του σκοπού των ιδρυτικών μελών και των κινήτρων των συμμετεχόντων ή μεταξύ σκοπού και τρόπου λειτουργίας της ομάδας. Έτσι, το Ανοιχτό Δίκτυο για την απευθείας διάθεση προϊόντων, μια μορφή δικτύωσης μεταξύ μικρών παραγωγών και συλλογικοτήτων απευθείας διάθεσης στη Θεσσαλονίκη, σταμάτησε τη λειτουργία του μετά τη διαπίστωση ότι δεν κατάφερε να εφαρμόσει τις αξίες της άμεσης δημοκρατίας, της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας και της οικολογίας, που αποτελούσαν καταστατικό σκοπό της ομάδας, σύμφωνα με την τελευταία επίσημη ανακοίνωση που εστάλη με ηλεκτρονικό μήνυμα στις ομάδες μέλη του Δικτύου.

89. Για τη θεωρία της αλλαγής αξιών, τη διάκριση μεταξύ υλιστικών και μεταϋλιστικών αξιών και την συνακόλουθη μεταβολή της ημερήσιας διάταξης της πολιτικής, βλ. το συνολικό έργο του Inglehart και ιδίως Inglehart 1977. Για το πώς επηρέασε τα κινήματα μέσα από το παράδειγμα των Γερμανών Πράσινων βλ. το έργο του ίδιου, 1990. Για μια εμβριθή επισκόπηση της σύνδεσης της θεωρίας της αλλαγής αξιών με τα κινήματα, βλ. Della Porta και Diani (2010).

Στο πλαίσιο της συνδιαμόρφωσης της σχέσης με το κράτος (Najam, 2000), οι αντι-οργανώσεις αναλαμβάνουν τον ρόλο σύγκρουσης με αυτό, καθώς υπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς και τους πραγματοποιούν με διαφορετικά μέσα. Η σύγκρουση γίνεται περισσότερο ορατή μέσω της συμμετοχή τους σε ευρύτερες κινήσεις διαμαρτυρίας, όπως το κίνημα των «Αγανακτισμένων» και άλλες πορείες ενάντια σε συγκεκριμένες πολιτικές.

Τα μέσα που χρησιμοποιούν είναι αντισυμβατικά και κινούνται στα όρια του νόμου ή και εκτός αυτού· όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η έλλειψη νομικής προσωπικότητας σε αυτές τις περιπτώσεις διευκολύνει τη δράση των ομάδων, καθώς αυτές δεν μπορούν να διωχθούν ως νομικά πρόσωπα και τα μέλη τους δεν μπορούν να διωχθούν ποινικά για τη διοργάνωση παράνομων δράσεων. Τα παράλληλα νομίσματα, η γυμνή ποδηλατοδρομία, η μη χρήση εισιτηρίου στο λεωφορείο και η άρνηση πληρωμής διοδίων, σίγουρα δε θα ήταν εφικτά για ένα σωματείο ή μια αστική εταιρεία που διαθέτει νόμιμους εκπροσώπους. Η δράση στα όρια της νομιμότητας παρέχει στις ομάδες ευελιξία και ταχύτητα απόκρισης, κάτι που δε διαθέτουν οι τυπικές οργανώσεις, οι οποίες υποχρεούνται να λειτουργούν μέσω διοικητικών συμβουλίων. Επιπλέον διευκολύνει την αντίσταση σε συγκεκριμένα μέτρα πολιτικής, όπως για παράδειγμα την αύξηση του αντιτίμου των διοδίων στις εθνικές οδούς.

Το κράτος, αντίστοιχα, στη σύγκρουση αυτή λαμβάνει συχνά τη στρατηγική θεσμική απόφαση (Najam, 2000) της σύγκρουσης μέσω της καταστολής, η οποία διευκολύνεται από την έλλειψη νομικού τύπου. Μπορεί να ποινικοποιεί τις δράσεις της ομάδας, όπως συνέβη με τις συσσωματώσεις «Επιβάτες Θεσσαλονίκης» και «Διόδια Στοπ», να επιβάλει πρόστιμα στις αγορές παραγωγών και να οδηγεί συχνά τις ομάδες σε παύση λειτουργίας ή μεταβολής αντικειμένου. Η απόφαση της καταστολής γίνεται επιλεκτικά, καθώς το κράτος δεν συγκρούεται με κάθε αντι-οργάνωση. Αντίθετα, προσπαθεί να σφετεριστεί (Najam, 2000) τη δράση κάποιων από αυτές ή να λειτουργήσει συμπληρωματικά με άλλες, σε μια προσπάθεια να ορίσει και να περιορίσει το πεδίο δράσης τους.

Αυτή είναι η πάλη που με όρους Gramsci λαμβάνει χώρα στην αρένα της κοινωνίας πολιτών την περίοδο της κρίσης για τη διαμόρφωση της πολιτισμικής ηγεμονίας. Η εδραίωση των αντι-οργανώσεων σηματοδοτεί την ανατροπή του κανονιστικού μοντέλου κοινωνίας πολιτών και την αμφισβήτηση του κράτους ως διαχειριστή των αιτημάτων. Στερεί από το κράτος την εξουσία που απορρέει από τον ρόλο αυτό και ενισχύει τον ρόλο της κοινωνίας πολιτών ως χώρο ανάπτυξης αντι-ηγεμονιών.